

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

Čínský neokolonialismus v Africe
Jakub Kotalík

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Mezinárodní vztahy

Diplomová práce

Čínský neokolonialismus v Africe

Jakub Kotalík

Vedoucí práce:

Phdr. Linda Piknerová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

Poděkování

Děkuji mé vedoucí práce PhDr. Lindě Piknerové, Ph.D. za veškeré rady, literaturu a čas, který mi věnovala při psaní mé diplomové práce.

OBSAH

1. ÚVOD	1
1.1 Metodologie a struktura diplomové práce	3
2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA	8
2.1. Měkká moc	8
2.2 Veřejná diplomacie	9
2.3 Neokolonialismus	10
2.4 Operacionalizace neokolonialismu	17
3. ČÍNSKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA	19
3.1 Politika otevřených dveří	22
3.2 Důraz na nezávislost a mír	23
3.3 Politika jedné Číny	24
3.4 Čínská měkká moc a veřejná diplomacie	24
4. ČÍNSKO-AFRICKÉ VZTAHY	28
4.1 Historie čínského angažmá v Africe	28
4.2 Nové geopolitické dělení Afriky	30
5. OBCHODNÍ VZTAHY	34
5.1 Fórum čínsko-africké spolupráce	37
5.2 Zvláštní ekonomické zóny	38
5.3 Korporace	40
5.4 Shrnutí	42
6. OBLAST ROZVOJE	45
6.1 Pekingský konsenzus	46
6.2 Charakter čínské rozvojové pomoci	47
6.3 Rozvojová pomoc nástrojem pro zisk nerostných zdrojů?	51

6.4 Bezpodmínečná rozvojová pomoc?	53
6.5 Finance	55
6.6 Shrnutí.....	58
7. VOJENSKÁ SPOLUPRÁCE	60
7.1 Shrnutí.....	63
8. KULTURNÍ VÝMĚNA	65
8.1 Shrnutí.....	66
9. ZÁVĚR.....	67
10. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	73
10.1 Primární zdroje	73
10.2 Sekundární zdroje	73
10.3 Internetové prameny	79
11. RESUMÉ.....	81
12. PŘÍLOHY	82

SEZNAM ZKRATEK

AFDB Africká rozvojová banka

AGOA Zákon o Africkém růstu a příležitostech

CADFund Čínsko-africký rozvojový fond

CDB Čínská rozvojová banka

CCTV Čínská ústřední televize

CNOOC Čínská státní korporace (China National Offshore Oil Corporation)

CNPC Čínská státní korporace (China National Petroleum Corporation)

CRI Čínské mezinárodní rádio

ČLR Čínská lidová republika

DAC OECD Výbor rozvojové asistence Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

DRC Demokratická republika Kongo

EXIM banka Exportní a importní banka

FDI Přímé zahraniční investice

FOCAC Fórum čínsko-africké spolupráce

HIPC Těžce zadlužené země

IMF Mezinárodní měnový fond

JAR Jihoafrická republika

LDC Nejméně rozvinuté země

MNC Nadnárodní korporace

MOFCOM Ministerstvo obchodu Čínské lidové republiky

NEPAD Nové partnerství pro africký rozvoj

ODA Oficiální rozvojová pomoc

OECD Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

OOF Ostatní oficiální toky rozvojové pomoci

PLA Čínská lidová armáda

SAP Program strukturálního přizpůsobení

UNCTAD Konference OSN o obchodu a rozvoji

WB Světová banka

WTO Světová obchodní organizace

ZEZ Zvláštní ekonomické zóny

1. ÚVOD

Narůstající přítomnost Číny v Africe v poslední dekádě je odrazem růstu Číny jako světové velmoci. V současnosti druhá největší světová ekonomika se rychle rozvíjí, což se projevuje na globální geopolitické scéně tím, že se Čína stává aktivnější v oblastech jako je Afrika, Latinská Amerika či Střední Asie. S tím vzrůstají i otázky a debaty ohledně čínské zahraniční politiky a o tom, jak ovlivňuje světové dění.

Vztahy mezi Čínskou lidovou republikou (ČLR)¹ a Afrikou se dají označit jako tradičně přátelské, charakterizované vzájemnými sympatiemi a podporou v boji za národní nezávislost v jednotlivých afrických státech. Historickým milníkem ve vztazích obou regionů je považována Bandungská konference proběhnuvší v roce 1955, která byla pro Čínu počáteční fází komunikace s africkými rozvojovými zeměmi. Po tomto prvním a dodnes památném setkání následovala nabídka strategického partnerství vymezující se proti Západu zahrnující hospodářskou, politickou a vojenskou podporu afrických států.²

Dlouhotrvající vztahy mezi Čínou a Afrikou vstoupily do své nové éry po konci studené války. Změny a nové skutečnosti na mezinárodní scéně, stejně jako v Africe a samotné Číně, přinesly předpoklad k dalšímu rozkvětu vztahů. Přesto se Afrika a Čína nacházejí ve zcela odlišné situaci. Zatímco Čína roste závratnou rychlostí, miliony jejích obyvatel se vymanily z chudoby, rozšiřuje svou globální politiku a stává se globální velmocí, většina afrických zemí se snaží vypořádat s chronickou chudobou, socioekonomickými problémy a marginalizací ve světové ekonomice.

¹ Dále jen „Čína“.

² Koncem 50. let podepsala ČLR první oficiální bilaterální obchodní dohody s Alžírskem, Egyptem, Guineou, Somálskem, Marokem a Súdánem. V roce 2000 dostaly vzájemné vztahy s celým kontinentem institucionální podobu ve formě Fóra čínsko-africké spolupráce (Forum on China-Africa Cooperation, FOCAC).

V době studené války byly politické vztahy založeny na společné ideologii a přístupy k socioekonomickým otázkám. S koncem studené války se v jisté míře vytratil důraz na ideologickou spřízněnost. Dnes jsou prvotním cílem čínského vedení čínské národní zájmy a geostrategické kalkulace, udržení ekonomického a průmyslového progresu.

Afrika se po dekolonizaci potýká se slabými institucemi veřejné správy, etnickými konflikty a politickou nestabilitou. Africká ekonomika je nadále z velké části založena na zemědělství. Problém je ještě umocněn závislostí na vývozu několika málo komodit do zahraničí. Afrika se snaží přilákat zahraniční investice, ale její přitažlivost pro přímé zahraniční investice je v porovnání s jinými rozvojovými regiony malá. Zahraniční investice, které do Afriky proudí, jsou také do značné míry omezeny na těžbu přírodních zdrojů.

Čína vidí Afriku jako strategicky důležitou ve své globální politice. Avšak rozšířený je názor, že primárním motivem je pro Čínu přístup ke zdrojům, především ropě a minerálům, potřebným pro čínské rostoucí hospodářství. Kromě nerostných surovin má Afrika pro Čínu i politický význam. Ve Valném shromáždění OSN tvoří africké státy skoro třetinu členů. Čína například vzájemnou spolupráci podmiňuje neuznáním Taiwanu, a tímto způsobem často dosahuje svých zahraničně politických cílů. Na druhou stranu africké státy mají svého zastávce v podobě stálého člena Rady bezpečnosti OSN.

Zároveň se Čína stává velmi výrazným poskytovatelem rozvojové pomoci v Africe.³ Ve výši pomoci se začíná vyrovnávat i Spojeným státům americkým. Podle studie autorů z Center for Global Development (2013), kteří se zaměřili na výpočet čínské pomoci proudící do Afriky, poskytla Čína mezi lety 2000 až 2011 takřka 75 miliard dolarů⁴ (v případě USA se uvádí 90 miliard).

³ <http://www.theguardian.com/global-development/interactive/2013/apr/29/china-commits-billions-aid-africa-interactive>, 14.1.2014.

⁴ China's Development Finance to Africa: A Media-Based Approach to Data Collection, dostupné na www.cgdev.org, 14.1.2014.

1.1 Metodologie a struktura diplomové práce

Čína v posledních desetiletích zvyšuje nejen výdaje na zbrojení, ale zároveň se snaží zlepšovat sociální rozvoj, snižovat chudobu a zlepšovat životní úroveň více než miliardy svých obyvatel. Čínská vláda má mimo to další cíl a tím je zvýšení vlastní prestiže a přitažlivosti země v mezinárodním společenství. Rostoucí čínská měkká moc je patrná především v rozvojových zemích Afriky, jihovýchodní Asie a latinské Ameriky přičemž tento jev byl zdokumentován řadou autorů i výzkumnými centry. Čínské vedení si je vědomo nerovnoměrnosti či nesouladu mezi tvrdou mocí a měkkou mocí. Právě nedostatek měkké moci bývá pocíťován globální veřejností, a proto je na čínský vzestup nahlíženo s obavami. Čínští politici si jsou této skutečnosti vědomi a to se odráží i v čínských strategiích (Wang 2011: 4–5).

Čína je zahraniční veřejností vnímána kriticky hlavně na Západě a to v podstatě v rámci těchto tří diskurzů – „Čína jako hrozba – tudíž sílící obavy z čínské moci a její expanze,“ „zhroucení Číny – názory, že čínský ekonomický růst je neudržitelný, což povede ke globální ekonomické krizi“ a „neokolonialismus – myšlenka, že Čína může ovládat chudé státy.“ Právě čínská expanze a zapojení v rozvojových zemích (především v Africe) kvůli přírodním zdrojům je někdy nahlíženo jako napodobování evropských koloniálních výbojů (Wang 2011: 7). Čína si je vědoma tohoto svého handicapu, a proto se veřejná diplomacie stala nedílnou součástí zahraniční politiky a čínské zahraniční strategie.

Téma čínského pronikání do Afriky jsem si zvolil z důvodu rostoucího zájmu a obav mezi akademiky, politiky i odborníky pochopit motiv čínského angažmá v Africe. *Základním cílem předkládané práce je zmapovat a zanalyzovat vztahy mezi Čínou a Afrikou a odpovědět na klíčovou otázku, zda lze vztah Číny vůči Africe chápat jako neokoloniální.* Termín neokolonialismus bývá v literatuře spojován spíše se západními, bývalými koloniálními mocnostmi. Přesto se domnívám vzhledem k problematice, kterou jsem nastínil, že čínské angažmá v Africe může být podrobena výzkumu na pozadí konceptu neokolonialismu.

Tento přístup k tématu je do jisté míry originální a považuji ho za přínosný pro diskuzi o této problematice.

V práci otestuji tezi, která zní, že *Čína se ve vztahu s Afrikou dopouští neokolonialismu*. V závěru diplomové práce chci zodpovědět výzkumnou otázku: Jaké neokoloniální mechanismy Čína používá?

Tato diplomová práce je empiricko-analytickou studií a využívá jak primárních tak i sekundárních zdrojů. Primární zdroje tvoří především oficiální materiály čínských úřadů, mezinárodních organizací, statistická data atd. Jako sekundární zdroje jsou použity relevantní odborné publikace, články v odborných časopisech a novinové články. Práce kombinuje kvalitativní i kvantitativní výzkum uvedených zdrojů.

Jsem si vědom určitých limitů, se kterými je spojeno toto téma, a které se následně mohou projevit během samotné práce. Hlavní nevýhodou pro mě je neznalost čínštiny. Vzhledem k tomu nejsem schopen využít veškeré texty, které se problematiky týkají, například dokumenty čínské vlády, které nebyly přeloženy do anglického jazyka. Uvědomuji si také skutečnost, že jsem ovlivněn prostředím, ve kterém se pohybuji. Tedy že jsem odtržen od subjektů, které zkoumám. S tím souvisí také skutečnost, že jsem ovlivněn západním přístupem ke zkoumání mezinárodních vztahů. I proto se snažím v práci používat zdroje a materiály nejen z anglosaského prostředí, leč v této oblasti jsem limitován jazykovou bariérou. Problematická je i širší tématu. Nejde v této práci analyzovat všechny dostupné materiály, proto jsem musel vybrat ty relevantní a hodící se k tématům, která zkoumám.

Diplomová práce je strukturována do pěti kapitol. Po úvodní části následuje kapitola věnovaná teoretickým východiskům. V té nejprve krátce představím teorii měkké moci. Důvodem, proč jsem se rozhodl použít v práci teorii měkké moci, je to, že některé nástroje měkké moci jsou v případě Číny chápány jako projevy neokolonialismu. Čína zcela určitě buduje s africkými státy vztah založený na důvěře, vzájemném pochopení, přitažlivosti jejího ekonomického

úspěchu a stylu diplomacie, vyznačujícím se utužováním bilaterálních i multilaterálních vztahů, přičemž je zdůrazňována rovnost a přátelství.

S Nyeovou teorií měkké moci úzce souvisí koncept veřejné diplomacie. Veřejná diplomacie je totiž zaměřena na budování vztahů, porozumění jiné zemi a jejím zájmům. K dopadům veřejné diplomacie patří narůstající povědomí o zemi, tvorba pozitivních představ o ní, posílení vazeb mezi zeměmi a ovlivnění lidí, politiků, podnikatelů atd. (Leonard 2002: 8–10). Tyto charakteristiky se často protínají i s charakteristikami nekolonialismu a z toho důvodu považuji za přínosné veřejnou diplomacii do této diplomové práce zahrnout. Dále představím teorii nekolonialismu a z jakých myšlenek autoři věnující se této problematice vychází. Představím takzvané kontrolní mechanismy, které s nekolonialismem souvisí tj. ekonomická kontrola, vojenská kontrola, kontrola skrze rozvojovou asistenci a vnucování své kultury, které poté budu schopni zkoumat v rámci čínsko-afričských vztahů.

V třetí kapitole se zaměřím na charakteristiky čínské zahraniční politiky a z jakých myšlenek vychází, včetně čínských diplomatických a ekonomických priorit. Dále popíši, jakou roli hraje měkká moc a veřejná diplomacie v čínské zahraniční politice.

Čtvrtá kapitola představuje čínsko-afričské vztahy v historickém kontextu. Druhá část této kapitoly je věnována současnému fenoménu tzv. novému geopolitickému dělení Afriky, který právě odkazuje na současný zvýšený zájem mocností v čele s Čínou o zdroje afrického kontinentu.

Pátá kapitola se zabývá analýzou obchodních vztahů mezi Čínou a Afrikou a je zde představeno Fórum pro čínsko-afričskou spolupráci (FOCAC), které je chápáno jako ztělesnění současné, a to nejen ekonomické, spolupráce mezi Čínou a Afrikou. Část kapitoly je věnována čínským korporacím, jakožto ekonomickým aktérům.

Následující kapitola se věnuje čínské rozvojové pomoci v Africe, tedy jaký má charakter a především, zda si Čína pro poskytování pomoci klade nějaké podmínky, což je vzhledem k rysům neokolonialismu důležitým faktorem. V téže kapitole jsou analyzovány finanční toky z Číny do Afriky s důrazem na investice.

Sedmá kapitola analyzuje vojenskou spolupráci mezi Afrikou a Čínou od obchodu se zbraněmi až po nasazení mírových jednotek v rámci peacekeepingových aktivit. Následující kapitola se zabývá kulturní výměnou a potencionálním přenosem idejí a hodnot.

V závěrečné kapitole zhodnotím výstupy, ke kterým jsem v předešlých částích dospěl. Analýza exportu a importu, investic, rozvojové pomoci, vojenských a kulturních vztahů mezi Čínou a africkými zeměmi mi umožní aplikovat tyto výstupy na charakteristiky neokolonialismu, které jsem představil v teoretické části. Zodpovím výzkumnou otázku a potvrdím či vyvrátím základní tezi práce, jež byla stanovena v úvodu. Také budu reflektovat stanoviska autorů, kteří se tématu věnují a k jakým závěrům docházejí.

Základní literaturou zabývající se neokolonialismem pro mě bude text tehdejšího ghanského prezidenta Kwame Nkrumaha, který termín neokolonialismus definoval jako jeden mezi prvními v knize *Neokolonialismus – Poslední stupeň imperialismu* (Neo-Colonialism – The last stage of imperialism, 1965). Mezi další relevantní autory patří například Thomas Molnar, Samir Amin a Tukumbi Lumumba-Kasongo. Co se týče čínsko-afrických vztahů, existuje na toto téma velké množství literatury. Problémem tudíž není sehnat dostatek literatury, ale spíše vybrat vhodné zdroje. Literatura na toto téma je silně polarizovaná. Někteří autoři na čínské angažmá v Africe pohlížejí velmi kriticky, zatímco jiní čínské chování obhajují. Snažil jsem se čerpat především z textů známých odborníků na čínsko-africké vztahy, kteří v Africe působí a věnují se výzkumu na místě. Takovou autorkou, která se pohybuje v terénu je Deborah Brautigam, jejíž publikace hojně používám. Dále je to například Ian Taylor, Chris Alden nebo Joshua Kurlantzik. Snažím se také reflektovat práci badatelů z rozvojového

světa, a proto čerpám od autorů pocházejících z Afriky i Asie, kteří přinášejí jiný pohled na tuto problematiku.

2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

V této diplomové práci budu zkoumat čínsko-africké vztahy, přičemž širším teoretickým rámcem pro mě bude koncept veřejné diplomacie, což je jeden z nástrojů tzv. *soft power* neboli měkké moci. Zároveň se budu snažit tuto teorii spojit s konceptem neokolonialismu, který je ovšem mnohem vágněji definován. Nejdříve tedy představím měkkou moc, která tvoří důležitou složku čínské zahraniční politiky. Na teorii měkké moci navazuje definice veřejné diplomacie, která je se strategiemi založených na měkké moci úzce spojena. Jako poslední se pokusím definovat termín neokolonialismus tak, abych ho mohl používat v následujících částech práce.

2.1. Měkká moc

Termín měkká moc (*soft power*) se v mezinárodních vztazích objevuje v devadesátých letech a jeho autorem je Joseph Nye. Nye uvádí, že měkká síla je doplňkem klasické tvrdé síly (*hard power*), která do té doby byla vnímána jako zásadní složka moci. V některých případech ovšem pro státy není vhodné nebo možné své zájmy v mezinárodním společenství vymáhat pouze vyhrožováním či použitím síly. Měkká moc spočívá na schopnosti utvářet preference ostatních. Pokud stát představuje hodnoty, které ostatní chtějí následovat, snáze bude ostatní ovlivňovat (Nye 2004: 5–6). Podle Nye měkká moc státu významně závisí na třech základních zdrojích: jsou to kultura (její atraktivita pro ostatní); politické hodnoty (pokud jsou prosazovány stejně na domácí i zahraniční scéně); zahraniční politika (v případě, že ostatní ji chápou jako legitimní a mající morální autoritu), (Nye 2011: 84).

Pokud se aktér snaží aktivně zvýšit svoji přitažlivost a vybudovat si měkkou moc, vhodnými nástroji je například veřejná diplomacie, informační kampaně, humanitární pomoc, výměnné pobyty studentů atd. Nye představuje dva modely, které ukazují, jak v praxi měkká moc funguje, a to přímo a nepřímo. Přímá forma funguje tak, že samotná vládnoucí elita je ovlivněna přitažlivostí jiných lídrů,

přičemž vztahy a sítě mezi elitami hrají důležitou roli. Ovšem častější je nepřímá forma vyjádřená dvoustupňovým modelem. Dochází totiž k ovlivnění veřejnosti či třetí strany a ty poté ovlivní lídry ostatních zemí. V takovém případě má měkká moc významný nepřímý efekt vytvářením prostředí, ve kterém je umožněno rozhodování (Nye 2011: 94).

Užívání měkké moci má přesto pro státy několik problematických aspektů. Prvním je skutečnost, že výsledek je z větší části pod kontrolou samotného cíle. Druhým problémem je dlouhodobý charakter používání měkké moci. Jelikož výsledky se většinou projeví za poměrně dlouhou dobu, přičemž politici i veřejnost chtějí vidět návratnost svých investic co nejdříve. Zatřetí nástroje měkké moci nejsou zcela pod kontrolou vlády. Přestože vlády kontrolují politiku, kultura a hodnoty vycházejí z občanské společnosti. Měkká moc se sice může zdát méně riskantní než ekonomická a vojenská síla, ale je mnohem těžší ji používat, může se snadno ztratit a její znovuzískání je nákladné (Nye 2011: 83).

2.2 Veřejná diplomacie

Jedním z nástrojů měkké moci je veřejná diplomacie. Ovšem veřejná diplomacie není pouze módní pojem, její zárodky sahají až do antického Řecka. Souboj hodnot a idejí sice vedl ve druhé polovině dvacátého století až k soutěži ve sféře tvrdé moci, ale svět diplomatické komunity se po studené zásadně změnil. Diplomatická kultura se po studené válce ovšem rapidně přeorientovala, jelikož dominantní realistické paradigma v diplomatických kruzích bylo vedlejším produktem dlouhé historie sledování mezinárodních vztahů v optice ekonomické a vojenské síly. Dnes je zásadní otázkou to, jak ministerstva zahraničí jsou schopna používat jako nástroj měkkou sílu (Melissen 2005: 3–5).

Podstatou veřejné diplomacie je to, že se zakládá na komunikaci a jejím cílem je nejen vytvářet značku státu, ale také dlouhodobé vztahy, které vytvoří prostředí pro vládní politiky. Nye uvádí tři dimenze veřejné diplomacie: je to každodenní komunikace zahrnující vysvětlování domácích i zahraničních politických rozhodnutí; druhou dimenzí je strategická komunikace, ve které jsou jednoduchá

témata dále rozvíjena pro politické či propagační kampaně; třetí dimenzí je vytváření a prohlubování vztahů klíčovými individualitami pomocí stipendií, výměnnými pobyty, semináři, konferencemi a přístupem k informačním kanálům (Nye 2004: 107–110).

I přestože se badatelé na jednotné definici neshodnou, veřejná diplomacie neslouží jako jiné označení pro propagandu. Peterková se pokouší obecně definovat veřejnou diplomacii takto: „*Veřejná diplomacie je činnost, zaměřená na utváření a ovlivňování pozitivních představ o daném státu, hodnotách a činnostech, které reprezentuje mezi zahraniční veřejností. Prostředkem k dosažení žádoucího cíle je pravdivá komunikace se zahraniční veřejností, prováděná v součinnosti státního aparátu i soukromých subjektů* (Peterková 2006).“

2.3 Neokolonialismus

V této diplomové práci pojem neokolonialismus slouží jako nástroj pro vysvětlení charakteru čínsko-afričských vztahů. Proto je potřeba termín neokolonialismus konkrétně definovat. Neokolonialismus jako takový byl a bývá používán hlavně laiky poměrně volně a často se jím kriticky označují jakékoli aktivity západních států v rozvojových regionech. Obecně se dá říci, že tento pojem patří především do slovníku levicových politiků, myslitelů i badatelů hlásících se k marxistické tradici a jejími dalšími pokračovateli (příkladem může být K. Nkrumah, J.P. Sartre, S. Amin). Někteří autoři neokolonialismus chápou jako pokračování předešlého stavu-kolonialismu a tudíž jej směřují pouze k bývalým evropským koloniálním mocnostem. Čína ovšem koloniální minulost v tomto smyslu nemá, proto se pokusím najít definici neokolonialismu, která se vztahuje spíše na současné trendy týkající se jakýchkoliv současných globálních

mocností. Domnívám se totiž, že současný neokolonialismus není podmíněný koloniální minulostí.⁵

Jelikož se stává, že neokolonialismus je často zaměňován s jiným podobným pojmem a sice – neoimperialismem, považuji za přínosné objasnit charakteristické znaky obou pojmů a oddělit je od sebe. Oba dva pojmy jsou hojně užívány ve společenských vědách a můžeme je označit za součást kritických teorií. Oba pojmy vyjadřují nové interpretace starých doktrín v novém kontextu a s jinými aktéry. Obecně platí, že jejich význam má souvislost s evropskou historií. Jejich význam se ovšem může měnit v závislosti na tom, jak a kde se používají, ale i přesto jejich důsledky mohou být obecně generalizovány (Lumumba-Kasongo 2011).

Imperialismus, považovaný za ideologii, je soubor doktrín, které vytvářely říše a imperiální režimy, jimiž organizovaly různé společnosti kolem centralizované a autoritářské základny. Jednotlivé imperiální systémy vládnutí, i přes jejich značnou rozdílnost, měly určité společné rysy, jako je hierarchická politická kontrola (od shora dolů), centralizovaná moc a jediný a předem daný původ vládnoucí elity. S imperialismem je spojen jeho nejslavnější teoretik Vladimír Iljič Lenin, jenž v knize *Imperialismus: nejvyšší fáze kapitalismu* (1916) vysvětluje, jak průmyslové kapitalistické země vyváží do kolonizovaných území finanční kapitál a využívají jejich zdrojů a práce, přičemž tento proces poté plodí sociální nerovnost. Tudíž imperialismus může označovat politiku, praxi nebo obhajobu šíření moci a nadvlády národa v jiných lokalitách buď přímými územními zisky, nebo nepřímou kontrolou politiky a hospodářství (Lumumba-Kasongo 2011).

⁵ V současné době je obvyklé v západních médiích tento termín používat především v souvislosti s Čínou, viz <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-18901656>, 15.1.2014; <http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21574012-chinese-trade-africa-keeps-growing-fears-neocolonialism-are-overdone-more>, 15.1.2014. Také Kwame Nkrumah (1965) označuje například Spojené státy za novou neokoloniální mocnost.

Neoimperialistické teorie mají myšlenkové a historické kořeny, které jsou patrné i u školy teorie závislosti, paradigmat fóra třetího světa a marxisticko-revizionistických teorií. Neoimperialističtí teoretici obecně tvrdí, že mezinárodní kapitalistické prostředí je rozděleno na mocné a méně mocné národy. A právě malé množství nejmocnějších národů řídí směřování světa s ohledem na své imperiální ambice. Neoimperialismus uplatňuje nové postupy vykořisťování, jež mají za následek nové závislosti, které vytváří cyklus trvalé nerovnosti. Trvalá mezinárodní nerovnost po skončení koloniální nadvlády byla základem nekonečné ekonomické závislosti kolonizovaných zemí. V Africe je tato postkoloniální nerovnost a následná závislost pozorovatelná prostřednictvím využívání místních přírodních zdrojů jinými státy, velkými zahraničními investicemi, obrovskou nerovnováhou obchodních vztahů a velkých zahraničních dluhů. Státy se tak stávají zprostředkovateli neoimperialismu (Lumumba-Kasongo 2011).

Kolonialismus je stejně jako imperialismus ideologií založenou na dominanci a kontrole. Neokolonialismus se liší od kolonialismu pouze v tom smyslu, že je ta samá ideologie použita v jiném čase a prostoru se stejnými nebo jinými aktéry. Například neokoloniální ekonomika je zaměřena na podporu zájmů zahraničního kapitálu, který v tom místě dominuje. Je to relativně nová forma globální nadvlády od konce druhé světové války a od konce kolonialismu. Neokolonialismus je ideologické a intelektuální prodloužení kolonialismu v jiném historickém období a jiném politickém kontextu.

Neokolonialismus a neoimperialismus znamenají nadvládu a kontrolu. V kontextu globálního liberalismu, kde se předpokládá, že všichni aktéři nakupují na globálním trhu nápady, zboží a služby, je imperialismus další formou tyranie, jelikož pro své vlastní potřeby neoimperialismus neposkytuje žádný politický prostor a možnosti pro vykořisťované státy nebo společenské třídy k růstu. Zatímco neokolonialismus označuje některé nové formy fyzického a institucionálního ovládnutí, neoimperialismus je nadvládou bez potřeby fyzické kontroly (Lumumba-Kasongo 2011).

Oxfordský slovník definuje neokolonialismus jako užití ekonomického, politického, kulturního či jiného nátlaku nebo vlivu ke kontrole jiných zemí, především bývalých držav.⁶ Termín neokolonialismus v podstatě vzniknul se zánikem kolonialismu, tj. v období získávání nezávislosti kolonií v 60. letech. Marxističtí myslitelé tak označovali tehdejší formy imperialismu nebo nepřímé formy kontroly skrze ekonomické či kulturní prostředky. Tento koncept byl aplikován převážně na Afriku druhé poloviny 20. století. V postkoloniálním období byl neokolonialismus používán volně jako synonymum pro formy imperialismu a byl obvykle používán v reakci na aktivity Západu. Na rozdíl od klasického koloniálního systému přímého řízení z centra koloniálních mocností, neokolonialismus označuje nepřímou formu kontroly prostřednictvím ekonomické a kulturní závislosti (Obadina 2000).

Na konferenci All African People's konané v roce 1961 v Káhiře byl neokolonialismus definován jako přetrvávání koloniálního systému v rozvojových zemích i přes uznání politické nezávislosti, které se staly obětmi nepřímé a rafinované formy nadvlády v podobě politické, hospodářské, sociální, vojenské nebo technické, což bylo chápáno jako největší hrozba pro tehdy nově nezávislé státy Afriky.⁷

I přes volné používání termínu, se akademici shodují, že neokolonialismus adekvátně interpretoval Kwame Nkrumah, první prezident Ghany (1960 – 1966), jako poslední fázi imperialismu (1965). Ve své knize *Neocolonialism: The Last Stage of Imperialism* uvádí: Podstatou neokolonialismu je to, že stát, který je teoreticky nezávislý a má vnější mezinárodní suverenitu, tak jeho ekonomický systém a politiky jsou ve skutečnosti řízeny zvenčí (Nkrumah: 1965).

Nkrumah si uvědomoval skutečnost, že získáním nezávislosti a národní suverenity, se vztahy mezi africkými zeměmi a koloniálními mocnostmi přiliš

⁶ <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/neocolonialism>, 15.1.2014.

⁷ Resolution on Neocolonialism, All African People's Conference in Cairo, 1961 dostupné na <http://pambazuka.org/en/category/development/76649>, 16.1.2014.

nezměnily. Formální udělení nezávislosti podle něj vytvořilo systém závislosti a vykořisťování. V této souvislosti Nkrumah přidává následující body:

- Neokoloniální mocnost nadále aktivně řídí záležitosti nově nezávislých států.
- Ve většině případů se neokolonialismus projevuje prostřednictvím ekonomických a měnových opatření. Například neokoloniální teritoria se staly cílovými trhy pro dovoz z bývalých imperiálních center.
- Neokolonialismus může být forma pokračující kontroly ze strany předchozího koloniálního centra, ale může se také dostat do područí nového imperiálního aktéra. Mezi tyto aktéry řadí Spojené státy, nebo mezinárodní finanční a měnové instituce.
- Vzhledem k jadernému patu mezi dvěma supermocnostmi (v období studené války), se konflikt mezi nimi odehrává v podobě omezených válek. A tyto omezené války se vedou právě na neokoloniálních územích.
- Jelikož vládnoucí elity se neustále věnují podbízení bývalým koloniálním centřům, problémy obyvatelstva jako rozvoj, vzdělání a chudoba zůstávají mimo pozornost a nejsou dostatečně řešeny (Nkrumah 1965).

V postkoloniálních studiích také termín neokolonialismus pojímá nadvládu sociálních, hospodářských a kulturních praktik rozvinutého světa v nerozvinutém světě. Mnozí badatelé tvrdí, že navzdory konci kolonialismu bývalé koloniální mocnosti včetně nových mocností, využívají světového uspořádání a mezinárodních ekonomických mechanismů pro nadvládu nad bývalými koloniemi. To také zahrnuje neúměrné zapojení západního kapitalistického byznysu v ekonomice rozvojové země, přičemž nadnárodní korporace nadále využívají přírodní i lidské zdroje z bývalé kolonie (Amin 1973). Taková ekonomická kontrola je ze své podstaty neokoloniální a je podobná kolonialismu

praktikovanému evropskými státy v minulosti (Rezoluce Valného shromáždění OSN 1514 a 1541).⁸

Někteří badatelé věnující se neokolonialismu tvrdí, že neokoloniální strategie nejsou již vyjadřovány skrze jazyk civilizačních misí jako v 19. století, ale například prostřednictvím univerzalistické etiky lidských práv, norem či právy duševního vlastnictví. Důležité je, že v současném světovém řádu neokoloniální mocnosti jednají méně prostřednictvím vojenské moci, ale více prostřednictvím ekonomické moci. V dnešní době jsme svědky tahanice mezi vyspělými státy (mezi které dnes již nepatří pouze bývalé koloniální mocnosti) ne kvůli území, ale pro konkurenční výhodu v oblasti obchodu (Koshy 1999).

Především marxisticky založení vědci zastávají názor, že bohaté industrializované státy ovládají ekonomiky afrických zemí prostřednictvím neokolonialismu několika způsoby, například těžbou a vývozem surovin s cenami nestanovenými Afričany. Těžba a export minerálů nemůžou rozvíjet africké hospodářství, protože minerály vytěžené v Africe západními korporacemi jsou odvezeny do Evropy či Ameriky, kde jsou zpracovány ve zboží, které je poté nabízeno africkému konzumentovi v ceně přidané hodnoty. Neokolonialismus funguje v postkoloniální Africe různými způsoby, například kontrolou vlády neokoloniálního státu skrze finanční podporu pro tento stát nebo skrze přítomnost zahraničního konsorcia sloužícího a podporujícího cizí finanční zájmy. Neokolonialismus má za následek vykořisťování afrických států tím způsobem, že zahraniční kapitál vstupující do státu, namísto toho, aby podporoval rozvoj, udržuje zaostalost (Alemazung 2010).

Důsledkem neokolonialismu je výsledný trvalý klientelistický vztah, který existoval a stále v některých případech existuje mezi exkoloniálními mocnostmi a vládoucí elitářskou garniturou afrických států. Vnější závislost, šířená a podporovaná neokolonialismem, činí africké státy trvale závislé jako ekonomiky pro těžbu zdrojů, neschopné či neochotné prosadit svoji nezávislost a rozvoj

⁸ <http://www.osn.cz/publikace/fakta-a-cisla-osn/soubory/fakta-a-cisla-osn-kap-7.pdf>, 13.3.2014.

svých národů. Klientelistický vztah mezi bývalými kolonizátory a africkou vládnoucí elitou slouží jako strukturální základy pro prosazování neopatrimonialních pravidel v neokoloniálních státech (Alemazung 2010).

Další metodou neokolonialismu je rozvojová pomoc. Neschopnost vyvinout efektivní ekonomiku u nově nezávislých států přimělo africké státy přijmout rozvojovou pomoc. Pod kritikou jsou mezinárodní finanční organizace jako Mezinárodní měnový fond (IMF), Světová banka (WB) či Světová obchodní organizace (WTO), podle jejichž kritérií se distribuuje západní pomoc. Harold Nyikal zdůrazňuje v této souvislosti dluhy, kterými jsou africké státy zatíženy a které v podstatě nejsou schopny splácet (Nyikal 2005). Jak mnozí věří, to má za následek nedostatečný rozvoj afrických zemí. Africké státy se staly největšími příjemci pomoci, ale ne příjemci investic a technologií, jsou naopak neprůmyslovými vývozci surovin (Nkrumah 1965).

Mnoho teoretiků se proto domnívá, že zvýšené hladiny západní pomoci a intervence do záležitostí nezávislých afrických států jsou nastaveny tak, aby africké státy zůstaly v jejich sféře vlivu. Stejně jako při přímé koloniální nadvládě, vztah mezi centrem a periferií je založen na vývozu kapitálu z jedné země do druhé. Vzniká závislost na výrobcích a služeb produkovaných na Západě, která dále maří snahy o domácí rozvoj; zhoršení podmínek obchodu pro nově nezávislé státy, pokračování procesu kulturní dominance, která zaručuje západním společnostem odbyt na těchto trzích (Murithi 2009; Nkrumah 1965).

A právě působení nadnárodních korporací ve třetím světě je vnímáno jako jedna z ústředních agend současného neokolonialismu, neboť jsou považovány za aktéry využívající místní zdroje, ovlivňující mezinárodní obchod a národní vlády pro zvýšení svého zisku. Pomocí mezinárodního práva, korporátních vlastnických práv a silou velkých západních komerčních bank si mohou držet vliv v závislých teritoriích (Molnar 1965).

Vyvstává otázka, zda je vůbec možné použít neokolonialismus jako praktický prostředek k vysvětlení čínsko-afrických vztahů. Lumumba-Kasongo tvrdí že,

záměry států, struktura jejich politické ekonomie, jejich chování a politické důsledky by měly být zkoumány ve vztahu ke konceptu dominance, kontroly a útlaku i ve svých jemných náznacích. Neokoloniální politiky jsou hmatatelné, nejsou abstraktní, protože ani jejich důsledky nemohou být skryty (Lumumba-Kasongo 2011).

2.4 Operacionalizace neokolonialismu

Když shrneme výše uvedené, můžeme dojít k závěru, že neokolonialismus je poměrně široký pojem označující množství jevů. Můžeme obecně říci, že jeho základem je předpoklad existující dominance některého aktéra či aktérů v mezinárodním systému, přičemž tato dominance se projevuje cíleným ovládním jiných aktérů, a to nejlépe nepřímou formou. Toto ovládní je založené na značné ekonomické síle. Kořeny neokolonialismu, jak už sám název napovídá, se nachází v období kolonialismu. To implikuje skutečnost, že se jedná mocenský vztah mezi mocností a podřízené jednotky. Moderní pojetí neokolonialismu již nevyjadřuje přímou kontrolu určitého území za pomoci vojenské síly a celého správního aparátu, jedná se spíše o nerovný mocenský vztah, jenž není na první pohled zcela očividný. Vliv silnějšího aktéra se ale dá odhalit při analýze vzájemných vztahů, kdy slabší aktér je podřízen zájmům mocnosti.

Jaké charakteristiky můžeme neokolonialismu připsat? V první řadě to je ekonomická závislost slabšího státu na mocnosti. Jistě, ekonomická závislost není nic neobvyklého a nepředikuje hned neokolonialismus. Problém nastává, pokud je tato ekonomická závislost na takové úrovni, kdy silnější aktér pomocí své síly ovlivňuje chování a vnitřní politiku slabšího aktéra. Například dochází k situaci kdy, stát vyvážející suroviny je nucen své nerostné bohatství obchodovat s mocností za nevýhodných podmínek, tedy že mocnost má monopol na těžbu a vývoz surovin za nižší cenu, než která je běžná na světovém trhu. Pokud je státní ekonomika závislá na vývozu několika málo surovin, může dojít k ekonomické závislosti v takové míře, kdy je odbyt surovin do zahraničí

prioritou státu. V této situaci vzniká prostor pro nátlak na slabší stát, který je poté možné sledovat v celních a obchodních opatřeních a také je patrný v oblastech mezinárodní i vnitřní politiky státu. Proto je důležité se při analýze čínsko-afrických vztahů zaměřit na obchodní vztahy, obchodní bilance i ekonomické podmínky obou aktérů. Při analýze je důležité se zaměřit i na účinkování korporací a velkých firem v afrických státech. Přestože nadnárodní korporace nejednají v zájmu států, jejich sídla v drtivé většině jsou lokalizována na globálním severu a na státy má jejich existence poměrně značný vliv. V případě Číny jsou tyto firmy polostátní a státní, tudíž jejich propojení se státem a státními zájmy je neoddiskutovatelné.

Další související charakteristikou neokolonialismu je vměšování se do vnitropolitických i mezinárodněpolitických aktivit státu. Zkoumat politický vliv, který má většinou neoficiální formu, je poměrně problematické. I přesto se domnívám, že se dají z dlouhodobého hlediska vyzorovat hlavní trendy a aktivity. S tímto úzce souvisí problematika rozvojové pomoci, poněvadž je často podmíněna určitými podmínkami, které se ve své podstatě dají považovat za ovlivňování a vměšování. Vzhledem k obrovskému objemu financí, které proudí přes rozvojovou pomoc, to je především v Africe zásadní téma.

Nkrumah upozorňuje, že jednou z dalších praktik neokolonialismu, které porušují suverenitu afrických států, je budování vojenských základen, přítomnost cizích vojenských jednotek nebo „zásobování“ různými poradci (Nkrumah 1965). Proto mě bude zajímat i spolupráce ve vojenské oblasti, konkrétně přítomnost čínských vojáků na africkém kontinentu.

S neokolonialismem souvisí také expanze idejí a kultury. V souvislosti se Západem je to podpora ekonomického liberalismu, západní liberální demokracie, univerzalistického západního pojetí lidských práv či způsobu života atd. Na toto téma se samozřejmě zaměřím i v souvislosti s Čínou, tedy zda v Africe prosazuje své ideje či kulturní hodnoty.

3. ČÍNSKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA

Současná čínská zahraniční politika bývá často označována jako pragmatická⁹, přičemž pragmatismus můžeme definovat jako chování, které není určeno souborem hodnot ani stanovenými zásadami. Pragmatická strategie je proto ideologicky prázdná, nemajíc žádné nebo velmi malé dočinění ať už s komunistickou ideologií nebo liberálními ideály. Je to strategické chování pevně dané národními zájmy a plněním cílů, jež jsou podmíněné čínskými historickými zkušenostmi a geostrategickým prostředím (Zhao 2004a: 4).

Kořeny čínské pragmatické zahraniční politiky sahají do posledních let Maovy vlády a plně se vyvinuly v post-maoistické éře.¹⁰ V raných sedmdesátých letech Mao vytvořil nemarxistickou mezinárodní strategii založenou na předpokladu hierarchické struktury třech světů. Spolupráce s rozvíjejícími se zeměmi „třetího světa“ stejně jako spolupráce s Japonskem a Západní Evropou, které tvoří podle Maa „druhý svět“, by mohly tvořit protiváhu dvou supermocností tvořící „první svět.“ Poté co Spojené státy rozšířily diplomatické uznání Pekingu v roce 1979, čínští představitelé usilovně pracovali na vytvoření strategického trojúhelníku, ve kterém Čína hrála zásadní roli manévrováním mezi dvěma supermocnostmi. Po konci studené války Číňané podporovali multipolární uspořádání světa oproti spekulacím západních komentátorů o unipolárním světě a hegemonii Spojených států, která pochází z vítězství ve studené válce. Pro své vlastní zájmy Čína podporovala vzestup multipolárního společenství suverénních států vzájemně respektující princip nevměšování. Čínští představitelé se poučili z pádu

⁹ Například Záhořík 2010: 76, Mitchell; McGiffert 2007: 18.

¹⁰ V 50. a 60. letech byla čínská zahraniční politika silně ovlivněna komunistickou ideologií. Číňané věřili ve vítězství anti-imperialismu, socialistické revoluce a národně osvobozenecých bojů. Mao Ce-tung přijal agresivní zahraniční politiku vůči kapitalistickému světu v 50. letech a v letech 60. se pokoušel čínský model socialismu vyvážet do světa. Avšak zahraniční politika řízená komunistickou ideologií přinesla komunistickému režimu více škody než užitku. Po Maově smrti a tržních hospodářských reformách se význam ideologie dramaticky snížil. Zatímco v předchozím období se kladl důraz na ideologickou rovinu a racionální a národní zájmy často byly na vedlejší koleji, po hospodářské reformě na konci 70. let se čínská zahraniční politika otočila k pragmatismu a realismu. Rétorika marxismu-leninismu byla nahrazena pragmatickou kalkulací národních zájmů (Zhao 2004: 8).

Sovětského svazu, který si vysvětlovali jeho strategií konfrontace se Spojenými státy, a proto se Čína záměrně vyhýbala jakýmkoli střetům se západními mocnostmi. Pragmatická strategie byla reakcí na vnější svět a zároveň z něj byla vstřebávána. Pragmatické strategické chování je flexibilní taktikou, jemnou strategií vyhýbající se konfrontaci, ale je nekompromisní v případě zahraničních požadavků zahrnující čínské životní zájmy nebo ty týkající se historicky citlivých oblastí (Zhao 2004a: 5).

Čínští lídři vytvořili pragmatickou strategii umožňující spolupráci s hlavními mocnostmi a s asijskými sousedy a adoptovali některé mezinárodní normy, které jsou vhodné pro čínské zahraničněpolitické cíle, zatímco odmítají ty, které se zdají být v konfliktu s čínskými národními zájmy (Zhao 2004a: 5). Zaujmutí pragmatického postoje je výsledkem obav mezi čínskými představiteli, že jsou vystaveni mnoha mezinárodním i domácím tlakům. Vzhledem k stanovení hospodářské modernizace jako jejich nejvyššího národního cíle, Číňané věnují speciální pozornost čínským ekonomickým vztahům, partikulárně obchodním vztahům s ostatními zeměmi. V takovém případě, očekávání Číňanů od mezinárodní ekonomické spolupráce obecně a partikulárně od obchodu utváří zahraničněpolitické chování Číny (Zhao 2004a: 5).

Z pohledu Pekingu číhá na Čínu ve světě mnoho nebezpečí. Tyto hrozby můžeme popsat ve čtyřech oblastech. První se týká rozsáhlého území Číny. Peking věří, že čínská politická stabilita a územní celistvost jsou ohroženy zahraničními aktéry a silami. Čína se musí vypořádat s velkým počtem aktérů, kteří se jí snaží ovlivnit a znamenají pro čínský režim hrozbu. Druhou oblastí jsou dlouhé čínské hranice, kde Číňané čelí bezpečnostním hrozbám. Žádná jiná země kromě Ruska nesousedí s tolika státy – přičemž s pěti z nich (Indie, Japonsko, Rusko, Jižní Korea, Vietnam) se Čína během posledních 70 let vojensky střetla a řada sousedících států je ovládána nestabilními režimy. Žádný ze sousedních států navíc nemá shodné zájmy s Čínou. Třetí oblast čínských bezpečnostních obav vyplývá z šesti různých geopolitických regionů, které Čínu obklopují: Severovýchodní Asie, Oceánie, kontinentální Jihovýchodní Asie,

mořská Jihovýchodní Asie, Jižní Asie a Střední Asie. Každý z těchto regionů představuje pro Čínu komplexní diplomatické a bezpečnostní problémy. Čtvrtý segment zahrnuje svět daleko od Číny, kam se vydala až v 90. letech hlavně kvůli zajištění nerostných surovin přístupu na nové trhy, k zisku diplomatické podpory pro izolaci Taiwanu a tibetského dalajlámy (Nathan; Scobell 2012).

Wu Xinbo uvádí, že čínské zahraničněpolitické chování po studené válce je v podstatě vymezeno čtyřmi rozpory, mezi kterými se čínská politika pohybuje. Jedním z nich je kontrast mezi velmocenským postavením Číny a zároveň je Čína vnímána jako rozvojová země. Čína má totiž dvojí identitu. Na jedné straně si jsou Číňané vědomi, že jsou obrovským národem či spíše civilizačním okruhem se slavnou historií. Její velikost je dána také stálým členstvím v Radě bezpečnosti OSN a vlastnictvím jaderných zbraní. Na druhé straně je Čína chudou zemí a dlouhodobě zaostává v rozvoji a technologiích za Západem a některými asijskými zeměmi. Tato dvojí identita se projevuje v zahraniční politice různými dilematy. Jako velmoc by Peking měl být zainteresovaný do řešení krizí kdekoli na světě. Ale pokud taková krize vypukne příliš daleko od hranic Číny, kde nemá své zájmy, je diplomaticky málo aktivní. Takovým příkladem je např. bombardování Jugoslávie v roce 1999 a zdrženlivost projevuje i při současné ukrajinské krizi (Xinbo 2004: 59).

Dalším základním rozporem je politika otevřených dveří versus obavy o suverenitu. Čína se otevřela světovému trhu v roce 1979, což jí pomohlo v hospodářském růstu a celkovému rozvoji. Obavy o suverenitu mají historické pozadí. Během „století ponížení“ trpěla pod ekonomickou, vojenskou a politickou nadvládou Západu a Japonska a tato zkušenost dodnes ovlivňuje čínský pohled na věc. Další obava vychází z rozdílných politických a právních hodnot oproti Západu. Čína je také citlivá na svoji územní celistvost, má obavy ze separatismu nebo zahraniční intervence (Xinbo 2004: 59–60).

Třetí rozpor je mezi zásadovostí a pragmatismem v zahraniční politice. Peking se oficiálně drží několika zásad. Takovými jsou zásady mírového soužití, nastavení

spravedlivého politického a ekonomického světového řádu, nepoužívání síly nebo hrozby použití síly v mezinárodních vztazích, podporování myšlenky, že všechny státy si jsou rovny a že Čína vždy stojí na straně rozvíjejících se zemí. Problém je v tom, že pokud se střetnou tyto zásady s národními zájmy, tak se Čína většinou uchyluje k pragmatismu (Xinbo 2004: 61–62).

Bilateralismus versus multilateralismus je poslední rozpor ovlivňující chování Číny. Čína samozřejmě působí v mezinárodních záležitostech jak v bilaterálním, tak multilaterálním kontextu. Ideálně by si Čína měla vybrat mezi těmito směry podle situace a potřeby. Ale ve skutečnosti Peking inklinuje k bilateralismu. Multilaterálně se jí podařilo zapojit v bezpečnostních otázkách v Jihovýchodní Asii nebo spolupráci se středoasijskými státy a Ruskem (Xinbo 2004: 64).

Suisheng Zhao říká, že čínskou politiku ovlivňuje také nacionalismus. Jedná se ale spíše o defenzivní nacionalismus, který činí čínské lídry velmi asertivními v obraně národních zájmů, především v otázkách zajištění národní bezpečnosti a územní celistvosti. Využívání nacionalismu jako obranné zbraně je podpořeno nárůstem nacionalismu, který přišel jako odpověď na sílící protičínské hlasy v západních médiích po krizi v Taiwanské úžině v letech 1995 až 1996 (Zhao 2004b: 84–85).

3.1 Politika otevřených dveří

Po smrti Mao Ce-Tunga se stal novým vůdcem Teng Siao-Pching, který přijal myšlenku, že se Čína musí reformovat a modernizovat, a proto představil program Čtyř modernizací. K dosažení ekonomického vývoje bylo nutné otevřít ekonomiku vnějšmu obchodu a zahraničním investicím a kvůli tomu vznikla tzv. politika otevřených dveří. Ta nezahrnuje pouze zapojení do mezinárodní ekonomiky, ale také zapojení do mezinárodních finančních institucí jako Světová banka (WB) a Mezinárodní měnový fond (IMF), ke kterým se Čína připojila v roce 1980.

Tengova politika se zásadně lišila od Maovy politiky izolace, jelikož jeho národní cíl - boj proti imperialismu – byl upozaděn novým primárním cílem a to ekonomickým vývojem. Toto přehodnocení národních zájmů vyžadovalo i zásadní posun v zahraničně-politické strategii od konfrontace ke spolupráci, od revoluce k ekonomickému rozvoji a od izolace k zapojení se do mezinárodního systému (Zhao 2004a: 8). Čína poté navázala ekonomické vztahy se západními rozvinutými zeměmi a zaměřila se na zvýšení mezinárodního obchodu a investic. Čínské vztahy s ostatními státy již nebyly více založeny na ideologii a namísto toho jejich základem byla ekonomická spolupráce. Je zjevné, že Čína novému národnímu cíli podřídila svoji ekonomiku, společnost a politiku (Kurlantzik 2007: 16–17).

3.2 Důraz na nezávislost a mír

Základní cíle současné čínské zahraniční politiky jsou vyjádřeny v dokumentu *China's Independent Foreign Policy of Peace* z roku 2003. Nejdůležitějšími cíli čínské zahraniční politiky je ochránit čínskou nezávislost, suverenitu a teritoriální integritu, vytvářet příznivé mezinárodní prostředí pro reformy a otevírání se okolnímu světu a pro modernizační snahu udržovat světový mír a podporovat společný rozvoj.

Čína deklaruje, že se nespojí s žádnou mocností nebo skupinou mocností, nevytvoří žádný vojenský blok, nezapojí se do závodů ve zbrojení ani nebude usilovat o vojenskou expanzi. Čína se také vymezuje proti hegemonii v mezinárodním systému, dále následuje Pět principů mírového soužití, navazuje přátelské vztahy se všemi zeměmi založené na rovnosti a vzájemné prospěšnosti, klade důraz na spolupráci s rozvojovými zeměmi a aktivně participuje v mezinárodních institucích.¹¹

¹¹ China's Independent Foreign Policy of Peace (2003), dostupné na <http://www.china-un.org/eng/gyzg/wjzc/t40387.htm>, 22.1.2014.

3.3 Politika jedné Číny

Dalším důležitým aspektem čínských zahraničních vztahů je tzv. politika jedné Číny. Čínská vláda neochvějně tvrdí, že existuje pouze jedna Čína a netoleruje, aby nějaký stát vytvářel představu o existenci dvou Čín nebo uznával Čínu i Taiwan. Uznání vlády Čínské lidové republiky jako jediné legitimní vlády Číny a zároveň zpřetrhání diplomatických vztahů s Taiwanem je jedinou podmínkou pro navázání diplomatických vztahů s ČLR.¹² Sjednání s Taiwanem je pro Čínu otázkou národní jednoty a jedním z nejdůležitějších cílů. Co se týče Afriky, většina afrických států se podvolila této čínské podmínce. Ve většině případů se jedná o ekonomický realismus, jelikož Čína nabízí nesrovnatelně větší ekonomické příležitosti a musíme zohlednit i tradičně přátelské vazby ČLR a afrických států. Přesto v minulosti spousta afrických zemí Taiwan uznávala, a obrat nastal až po zvážení ekonomického hlediska. Jedním z takových příkladů je Jihoafrická republika, která ještě poměrně nedávno měla navázané diplomatické styky s Taiwanem. Ovšem své rozhodnutí přehodnotila a dnes je Čína jejím největším obchodním partnerem. V současnosti z afrických států všehovšudy mají diplomatické styky s Taiwanem pouze tři státy: Burkina Faso, Svazijsko a Svatý Tomáš a Princův ostrov. Nedávno, v roce 2013, se z této skupiny oddělila Gambie a „přešla“ na stranu Číny, přičemž se nahlas hovoří i o změně v blízké době v případě Svatého Tomáše.¹³

3.4 Čínská měkká moc a veřejná diplomacie

Na nárůst čínské měkké moci upozorňuje i sám jeho autor Joseph Nye. Nye varuje, že Čína vytlačuje Spojené státy ze svých pozic. Spojené státy se příliš soustředí na ekonomickou a vojenskou moc Číny, ale zanedbávají sledování čínské měkké moci, což je důležitý aspekt všech velmocí, jelikož v dnešním

¹² The One-China Principle and the Taiwan Issue - White Paper, dostupné na <http://www.china-embassy.org/eng/zt/twwt/White%20Papers/t36705.htm>, 22.1.2014

¹³ Center for Chinese Studies (2013), dostupné na http://www.ccs.org.za/wp-content/uploads/2013/11/CCS_Commentary_One_China_Gambia_YK.pdf, 23.1.2014.

informačním věku nezáleží pouze na tom, zda zvítězí armáda, ale také čí příběh zvítězí.¹⁴

Pokud se budeme držet Nyeovi konceptualizace měkké moci, můžeme si udělat poměrně jasný obrázek o čínské měkké moci. Měkká moc vychází z určité přitažlivosti pro ostatní země i její obyvatele, dobré značky státu a podobně. Čína je obecně úspěšná v používání své měkké moci v rozvojových zemích. Dobrým příkladem uplatnění čínské měkké moci je čínský rozvojový model neboli pekingský konsenzus, který se stal velmi populární v rozvojových zemích jako protipól washingtonskému konsenzu. Tento model nebo přístup k rozvoji činí Čínu atraktivní pro rozvojové země, kam se nedaří proniknout ani Západu jako je Venezuela nebo Írán. Způsob čínské diplomacie a forma rozvojové pomoci je v těchto zemích kvitován primárně z toho důvodu, že Čína ve vzájemných vztazích zdůrazňuje rovnost a vzájemný prospěch a poskytování rozvojové pomoci, pro nějž se vžilo označení pekingský konsenzus¹⁵, dělá dojem na africké státníky. Nevázaná rozvojová pomoc je samozřejmě vítána autoritářskými režimy, kterým není po chuti tlak západních zemí na obecné způsoby dobrého vládnutí (Kurlantzik 2007: 53–56).

K přitažlivosti Číny přispívá její hospodářský růst, který se další rozvojové země snaží napodobit. Mezi další nástroje čínské měkké moci patří i zprostředkování čínské kultury. Takovým příkladem je například otevírání konfuciánských institutů, které zajišťují výuku čínských studií a také čínštiny. Číňané mají v této oblasti velký potenciál, který jim poskytuje bohatá a slavná historie čínské civilizace, oblíbená čínská kuchyně atd. V Číně se také výrazně zvýšil počet zahraničních studentů, jimž čínská vláda poskytuje stipendia.

¹⁴ http://belfercenter.hks.harvard.edu/publication/1499/rise_of_chinas_soft_power.html, 25.1.2014.

¹⁵ Vývoz západních ekonomických principů je vyjádřen v doktríně známé jako washingtonský konsenzus, jenž byl vytvořen na začátku 90. let jako model pro rozvojové země. Jenže atraktivita tohoto modelu je zpochybňována jiným – tzv. pekingským konsenzem, který se zdá být relevantnější pro potřeby rozvojových zemí, a tak získává přívržence stejně rychle, jako je americký model ztrácí. Toto bývá argument pro to, že se Čína stane mnohem úspěšnější soft power, než jsou USA, jelikož ostatní země se snaží ji získat jako politického partnera (Hocking 2005: 34).

Současné intenzivní partnerské vztahy mezi ČLR a Afrikou se projevují i ve změně stylu diplomacie. Xu Weizhong (2008) si všímá rozšíření diplomacie od elit k masám. Po dlouhou dobu byla čínsko-afriická diplomacie omezena pouze na elity a to na obou stranách. Nicméně, vzhledem na prohlubování čínsko-afriických vazeb, zvýšení činnosti malých a středních podniků, jakož i zvýšení počtu Číňanů cestujících do Afriky, se vliv běžných občanů na čínsko-afriické vztahy zvětšuje. Xu doporučuje do budoucna Číně ještě zintenzivnit diplomacii cílenou na civilisty, jelikož vzájemné poznávání a sympatie mezi Afričany a Číňany jsou důležitými podmínkami pro pokračování a prohlubování spolupráce (Xu 2008: 72–73).

I když veřejná diplomacie možná není aktuální termín v Číně, pravdou je, že Čína vytvořila pozoruhodnou škálu aktivit, které dohromady tvoří konzistentní a efektivní politiku veřejné diplomacie. Čínské vedení čím dál efektivněji využívá veřejnou diplomacii jako nástroj k vytváření image Číny jako důvěryhodné, spolupracující, mírumilovné rozvojové země, jež se stará o svoji početnou populaci. Příkladem tohoto je role Číny jako čestného zprostředkovatele o odpovědné světové velmoci při severokorejské jaderné krizi, čínská kampaň pro získání pořadatelství olympijských her a její politika přesvědčování sousedních států, že se nemusejí obávat čínského vzestupu (d'Hooghe 2005: 88).

Na čínské veřejné diplomacii jsou zajímavé především dva faktory: zaprvé je to fakt, že ČLR je autoritářským, centralistickým režimem jedné strany, který má neomezenou kontrolu nad nástroji veřejné diplomacie; zadruhé Čína může stavět na tradici politické propagandy. Tyto vlastnosti vysvětlují jak silné tak slabé stránky čínské veřejné diplomacie. Čínští představitelé chápou význam domácího i zahraničního publika, ale prozatím se zaměřují především na formální mezivládní kontakty ve strategiích zahraniční politiky. Pro Čínu je otázka aktivní role v globální síti s veřejnými a privátními subjekty otázkou vzdálené budoucnosti, protože v Číně se občanská společnost vyvíjí pouze opatrně a čínští představitelé nedovolují nezávislým aktérům, aby se zapojily do zahraniční politiky. Tento případ veřejné diplomacie můžeme označovat jako státem řízený,

hierarchický model diplomacie, kdy vláda jedné země využívá strategické politické komunikace k ovlivnění stanovisek ostatních (d'Hooghe 2005: 89).

Vývoj čínské veřejné diplomacie nelze oddělit od rychlého rozvoje čínské diplomacie celku v nedávné době, který zase není možné oddělit od výrazných politických a ekonomických změn, které se v Číně odehrály a odehrávají. Čína zažívá ekonomický rozkvět, integruje se globální ekonomiky a spolupracuje v multilaterálních organizacích. Také roste její politická síla navenek, a proto používá stále aktivnější, asertivní a efektivní diplomacii k dosažení svých cílů. Během posledních pár let se Čína stala významným aktérem ve světovém dění a její diplomacie se stala viditelnější, jelikož současní čínští vůdci z velké části opustili heslo Teng Siao-pchinga – nikdy se nedrat do čela (d'Hooghe 2005: 89).

Zahraniční politika Číny je podřízená primárnímu cíli, jímž je dosažení rychlého ekonomického růstu a modernizace země. Čínští představitelé si uvědomují, že hospodářský růst do velké míry legitimizuje čínský komunistický režim. Pro dlouhodobý růst čínského hospodářství je nezbytné stabilní mezinárodní prostředí, což v praxi znamená, že se Čína snaží vyhýbat konfliktům a také se chce vyvarovat závislosti na jedné zemi či regionu. Nový čínský bezpečnostní koncept podporuje myšlenku, že státy jsou schopny se zvýšit jejich bezpečnost prostřednictvím diplomatické a ekonomické interakce namísto vytváření konkurenčních nepřátelských bloků. Právě čínské ekonomické a politické úspěchy budí na mezinárodní scéně obavy. Především v USA a některých asijských státech často vzplanou debaty o tom, že Čína představuje hrozbu. Tomu Číňané přizpůsobili svoji diplomacii a v oficiálních dokumentech i projevech politiků se objevují spojení jako „mírový růst“ a „vzájemně prospěšná spolupráce“ (d'Hooghe 2005: 90).

4. ČÍNSKO-AFRICKÉ VZTAHY

4.1 Historie čínského angažmá v Africe

Čínská lidová republika má intenzivní vztahy se subsaharskou Afrikou, a to přinejmenším od 50. let 20. století. V 50. a 60. letech vnímala Čína Afriku převážně jako prostor pro šíření komunismu a centrum globálního revolučního boje. Vykreslením afrického boje proti kolonialismu, a později proti vládnoucímu establishmentu, jako maoistického revolučního boje se Čína snažila ukázat, že myšlení Mao Ce-tunga má globální dosah. Čínská média přinášela zprávy o tom, jak afričtí bojovníci za svobodu studují Maovy teorie, že mnoho afrických revolucionářů založilo svoje strategie na Maových úspěších. Čína také na bandungské asijsko-africké konferenci prezentovala sdílené historické útrapy prostřednictvím útlaku koloniálních mocností a k vykreslení sebe sama jako ideologického lídra rozvojového světa. V Bandungu také Čína formulovala svoji věrnost k politice nevměšování do záležitostí jiných národů, jíž se drží dodnes. V té době také Čína poskytovala omezenou materiální pomoc africkým povstalcům, což zahrnovalo podporu marxistického Afrického národního kongresu v jeho boji proti apartheidu. Dále třeba také financovala levicové rebely v Zairu (dnešní Demokratická republika Kongo), čínská ambasáda v Tanzanii byla použita k podpoře povstalců v dalších afrických státech. Tyto dlouholeté vazby pomohly oživit vztahy s Afrikou v první dekádě 21. století, jelikož Peking se těšil důvěře starších afrických revolucionářských vůdců, jako byli Robert Mugabe, Kenneth Kaunda a mnoho dalších (Kurlantzik 2009: 168, Li 2007: 71).

Peking také významně přispěl k novému rozvoji infrastruktury a zemědělské výroby na celém kontinentu. Ve své rozvojové pomoci se Čína zaměřovala na velké, prestižní projekty jako železniční koridor Tazara¹⁶, který spojil Zambii s Tanzanií (Brautigam 2009: 40).

¹⁶ Více informací na <http://www.tazarasite.com/>, 3.2.2014.

V 70. letech zapojení Číny v Africe dále nabíralo na intenzitě. Podle Brautigam byla hlavní motivací Číňanů pro poskytování pomoci dosažení diplomatického neuznání Taiwanu a soupeření o vliv s USA a SSSR. Zatímco Sovětský svaz podporoval kolem 20 afrických zemí (většina pomoci šla do osmi států s nejuvhodnější geostrategickou polohou), Čína svoji pomoc rozšířila do více než 30 afrických států. A celkový objem čínské pomoci byl dokonce větší než objem sovětské. Tato diplomatická strategie přinesla Číně ovoce v roce 1971 v podobě hlasů na půdě OSN, kdy za pomoci afrických států Peking získal křeslo obsazené Taiwanem (Brautigam 2009: 34).

Počátkem 80. let, když v Číně slábl vnitřní revoluční zápas a Teng Siao-pching se soustředil na otvírání Číny a reformy, Peking do značné míry ustoupil od svých vazeb na Afriku. I když vysoce postavení čínští politici pokračovali v návštěvách Afriky, čínská rozvojová iniciativa na africkém kontinentu se zmenšovala, měla již nižší prioritu mezi čínskými strategiemi a obrovské projekty typu Tazara chýtraly. Protiafrické protesty na konci 80. let dokonce doprovázeny několika útoky na Afričany v Nankingu – ve skutečnosti to byly protesty proti reformám a otevírání země – dále zhoršily vztahy mezi Afrikou a Čínou (Kurlantzik 2009: 168 – 169).

Po konci studené války Čína svoji politiku vůči Africe přehodnotila. Prudké reakce západních zemí na události, které proběhly v roce 1989 na náměstí Nebeského klidu, Čínu ujistila, že by se měla orientovat spíše na nezápadní země. Dynamický ekonomický růst Číny si vyžadoval přísun velkého množství surovin, jako železná ruda, mangan, uran, měď a jiné, které nemohla Čína pokrýt z vlastních kapacit. Od roku 1993 se Čína také stala dovozcem ropy a to zejména ze zemí Blízkého východu. Aby snížila závislost na těchto státech a diverzifikovala své zdroje, zaměřila se Čína na africké producenty ropy (Záhořík 2010: 76).

Právě během první dekády 21. století Čína znovu mohutně nastartovala vztahy s Afrikou. Obnovené svazky jsou součástí širší pekingské soft power iniciativy

po celém světě. Zatímco Teng Siao-pching varoval před převzetím vedoucí role ve světě, současné čínské elity jsou přesvědčeny o tom, že Čína s rostoucí mocí by měla hrát důležitější roli (Kurlantzik 2009: 169). Ve svých prohlášeních čínští představitelé začali formulovat doktrínu tzv. win-win vztahů, zdůrazňující že latinskoamerické země, africké, asijské a arabské země mohou mít prospěch ze vzájemné spolupráce stejně tak jako z těchto vztahů těží Čína. Win-win vztahy souvisí s politikou nevměšování, což je relevantní hlavně v africkém kontextu (Naidu 2007: 41).

Vzhledem ke zvyšující čínské aktivitě v Africe, jež je ve světě nahlížena s rozpaky, se Čína rozhodla v roce 2006 vydat dokument, který oficiálně definuje čínskou politiku vůči Africe. Dokument zdůrazňuje dlouhodobé tradičně dobré vztahy mezi oběma regiony a ujišťuje, že vzájemná spolupráce je oboustranně výhodná, ve vztazích panuje rovnost a touha po společném rozvoji. Vztahy s Afrikou jsou rozvíjeny na základě čínských principů, jako je mírová koexistence, nevměšování se do vnitřních záležitostí, dodržování politiky jedné Číny atd. Zdůrazněno je strategické partnerství mezi aktéry.¹⁷

4.2 Nové geopolitické dělení Afriky

V roce 2004 magazín The Economist v článku pojednávajícím o intenzivním čínském obchodu s Afrikou použil termín „*new scramble*“, jež můžeme do češtiny přeložit jako nové dělení Afriky.¹⁸ Jinde zase byl tento termín použit v souvislosti se zvýšením zájmu Spojených států v Africe (Abramovici 2004). Důkazy o rostoucím zapojení mocností na africkém kontinentu jsou dokázány. A nedávné rozšíření čínských zájmů budí velkou pozornost.¹⁹

Důvodem, proč se hovoří o „novém geopolitickém dělení Afriky“, je právě výrazný nárůst zájmů mocností a středních mocností o africké zdroje nerostných

¹⁷ China's African Policy (2011)

¹⁸ <http://www.economist.com/node/3436400>, 8.2.2014.

¹⁹ <http://afraf.oxfordjournals.org/content/106/422/127.full>, 8.2.2014.

surovin. Eminentní zájem je především o ropu, na níž je lidstvo závislé. Spolu s oblastí Perského zálivu a Ruska je Západní Afrika jedním z nejvýznamnějších nalezišť ropy na světě. A právě investice do infrastrukturních projektů důležitých pro těžbu jsou obrovské. Tento pojem odkazuje na historické etapy, kdy se rozhodovalo o tom, kde jaká mocnost v Africe bude mít svoji sféru vlivu. Původní takové rozparcelování Afriky bylo ukončeno na Berlínském kongresu 1884-1885, kde si evropské státy vymeziply své sféry vlivu (Frynas; Paulo 2006).

Ať už byla britské, francouzské, belgické nebo portugalské impéria v Africe odlišná ve způsobu vládnutí, společným rysem byla koloniální ekonomická exploatace (Southall 2009: 7). Postkolonialističtí vědci se domnívají, že kořeny dominance a vykořisťování sahají tak hluboko, že přetrvaly poměrně rychlou a hlavně formální dekolonizaci, jelikož funkce koloniálního státu nově převzala poddajná politická třída (Southall 2009: 9)

Druhou historickou etapou geopolitického dělení je soupeření Spojených států a Sovětského svazu o vliv v kontextu studené války, kdy některé země byly podporovány Západem a některé Východním blokem. Podle Jana Záhoříka se ale tyto etapy v porovnání se současným stavem významně lišily, a proto není možné současný zvýšený zájem o africké nerostné suroviny označit za skutečné geopolitické dělení srovnatelné s předchozími historickými etapami (Záhořík 2010: 5). George Klay Kieh například současný stav označuje jako „novou globalizaci“ (Kieh 2008: 7).

Ať už tedy současný trend pojmenujeme „novým geopolitickým dělením“ či „novou globalizací“, dochází k výraznému nástupu rozdílných aktérů na africkou půdu, i k nelibosti některých evropských zemí. Především na masivní vstup Číny je nahlíženo kriticky, jelikož převládají obavy z bezohledné strategie nehledící na místní sociopolitické podmínky, jenž je prosazována Čínou. Ovšem kritiky nemohou být ušetřeny ani evropské země, které jsou v tomto případě nařčeny z pokrytectví, jelikož v některých případech samy podporují autoritářské režimy, přičemž jiné za to kritizují (Záhořík 2010: 28).

V současnosti diskutované téma „nového geopolitického dělení Afriky“ v éře „nové globalizace“ koresponduje s kolektivní imaginací vnějších mocností, které v éře kolonialismu chápaly Afriku jako předmět exploatace, v době studené války jako bojové pole a v současnosti jako kontinent plný výzev a možností vzájemného obohacení (Záhořík 2010: 37).

Nové dělení Afriky se v poslední době stalo frází vyslovovanou světovými státníky, západními ekonomy i žurnalisty a analytiky. Například tehdejší generální tajemník OSN Kofi Annan v roce 2006 si postěžoval, že i když za posledních 5 let se zvýšil příliv investic do Afriky o 200%, tak byly v drtivé většině směřovány na těžbu přírodních zdrojů spíše než na rozvoj místních ekonomik (Southall 2009: 10). Nové geopolitické dělení Afriky je spojeno s globální poptávkou po nerostných surovinách, především ropě. Tyto neobnovitelné zdroje navíc docházejí, a proto se silní hráči usilovně snaží zajistit dodávky do budoucna. A jelikož Afrika je kontinent na tyto zdroje bohatý, přitahuje logicky pozornost světových mocností. To dokládají i mnohé statistiky, které ukazují, že investice v Africe míří z větší části do těžby primárních surovin. Přímé zahraniční investice (FDI) proudící do afrických zemí se zvýšily o 5% na 50 miliard dolarů v roce 2012, i když globální přímé zahraniční investice klesly o 18%. Podle zprávy UNCTAD o investicích z roku 2013 se zahraniční investice zaměřují na těžební průmysl v Africe. Pět zemí s nejvyšším objemem investic tedy nejsou náhodou země bohaté na nerostné suroviny, viz graf (UNCTAD 2013).

Prohlášení, že Afrika zažívá investiční boom do ropy a plynu, že rostoucí ceny surovin vedou mezinárodní firmy k hledání nových přitažlivých lokalit, a že místní africké trhy skýtají možnost k velkému zisku, přibývá. Nicméně, jak poznamenává Robert Southall (2009) ve své publikaci, pozornost médií ve skutečnosti přitahuje měnící se mezinárodní dynamika – zejména nástup Číny, v menší míře Indie a dalších aktérů z globálního Jihu jako protivníků USA a západních zemí v soutěži o africké suroviny, trhy a loajalitu (Southall 2009: 10).

Kromě tradičních mocností v Africe jako jsou Velká Británie, Francie, USA se do nového zápasu o Afriku vložily i dynamicky rozvíjející se ekonomiky jako Indie, Brazílie a samozřejmě nejvýraznějším aktérem tu je Čína. Na konci roku 2011 dosáhly čínské FDI objemu 16 miliard USD. Předním příjemcem čínských zahraničních investic je JAR, následuje Súdán, Nigérie, Zambie a Alžírsko. Čína se také zařadila mezi největší investory v nejméně rozvinutých zemích (LDC), jako jsou například Súdán nebo Zambie. Kromě investic do zdrojů, současná rychlá modernizace průmyslu probíhající v Číně poskytuje těmto zemím příležitosti pro tyto země lákat i FDI do zpracovatelského průmyslu (UNCTAD 2013).

5. OBCHODNÍ VZTAHY

Dá se říci, že obchod je v současné době základním kamenem čínsko-afričských vztahů. Mnoho autorů se na čínsko-afričské vztahy dívá právě touto optikou, přičemž tvrdí, že dnešní čínsko-afričské partnerství je motivováno primárně čínskou poptávkou po surovinách a nových trzích. Dramatický růst obchodu mezi Čínou a Afrikou od roku 2000 vzbudil obrovskou pozornost a v poslední době byla tomuto tématu věnována poměrně velká pozornost odborníků. Především na Západě budí „čínská ekonomická jízda“ vášně, které mají kořeny v obavách, že Afrika se řítí do náruče Číny a Čína vytlačí Západ ze svých nynějších pozic (Záhořík 2010: 76).

Poslední dvě dekády se nesou ve znamení zesilování ekonomických vztahů mezi Čínou a Afrikou. K tomu dochází hlavně z toho důvodu, že geopolitické, environmentální a makroekonomické klima v Africe se v současné době protíná s některými čínskými zásadními ekonomickými potřebami, které přispívají čínskému národnímu zájmu, a to ekonomickému rozvoji (Taylor 2009: 66–67).

Čínská zvětšující se výrobní základna, vytvářející se střední třída a obrovská populace čítající 1,3 bilionu lidí stále zvyšuje poptávku po nerostných surovinách, kterých má Afrika dostatek. Většina afričských ekonomik je závislá zejména na dovozu spotřebního zboží a potřebují kapitálové investice a infrastrukturu pro jejich rozvoj. Čína se naopak shání po nerostných surovinách pro své továrny a vhodných trzích, kam by mohla své levné zboží vyvážet. V těchto ohledech je čínské hospodářství komplementární s afričskými ekonomikami. Navíc liberalizace mnoha afričských ekonomik, které jsou výsledkem strukturálních programů (SAP) a podmínek vyžadovaných Světovou bankou a Mezinárodním měnovým fondem, vytvořila makroekonomické prostředí v Africe, které usnadňuje čínské zapojení na kontinentu (Taylor 2009: 72–73).

Čína se od roku 1993 stala zemí dovážející ropu a tomu přizpůsobila i svoji politiku. Dosažení energetické bezpečnosti se stalo důležitou součástí čínské

politické ekonomické politiky. S tím souvisí i snaha Číny diverzifikovat svoje ropné dodávky z Blízkého Východu, a proto se ve velké míře soustředí na africký kontinent. Čínská vláda také založila několik státních a polostátních ropných společností, jelikož podle čínského státocentrického režimu je energetická bezpečnost příliš důležité téma na to, aby ho ponechala volnému trhu (Obi 2010: 182–183).

Přestože obchod s Afrikou stále tvoří poměrně malou část celkového čínského zahraničního obchodu, rychle roste a je soustředěn na komodity, které jsou nezbytné pro čínské hospodářství. Podle dokumentu o čínsko-africké ekonomické a obchodní spolupráci z roku 2013 se Čína stala v roce 2009 největším obchodním partnerem Afriky. Graf č. 1 nám tento rapidní nárůst vzájemného obchodu prezentuje (Přílohy: Graf 1). V roce 2012 celkový objem čínsko-afrického obchodu dosáhl 198, 49 miliard dolarů, což znamená meziroční nárůst o 19,3 %.²⁰

Od roku 2000 do roku 2012 se objem čínsko-afrického obchodu zvýšil z 2,23 % na 5,13 % z celkové sumy čínského zahraničního obchodu. Což je stále poměrně malé číslo vzhledem k celkovému zahraničnímu obchodu Číny. Celkový objem obchodu s Afrikou tudíž není pro Čínu tak důležitý jako spíše jeho složení, které je znázorněno na grafu č. 2. Oba sloupce jasně ukazují povahu čínsko-afrického obchodu. Zatímco energetické a nerostné suroviny jsou v současnosti hlavním vývozním artiklem, opačným směrem proudí hotové výrobky (Přílohy: Graf 2).

V roce 2009 Čína dovážela asi polovinu své domácí spotřeby ropných produktů, a Afrika (konkrétně Angola, Nigérie, Súdán) představovala zhruba 30 % z celkového importu těchto surovin. Grafy č. 3 zobrazují, jak je Afrika důležitá pro Čínu, co se týče dovozu důležitých nerostných surovin (Přílohy: Grafy 3). Pro srovnání Spojené státy dováží z Afriky větší objem ropy a ropných produktů, ale podíl afrického kontinentu na celkovém dovozu do USA je menší, a to asi 20 %. Kromě toho Čína je závislá na dovozu některých důležitých surovin z Afriky.

²⁰ China-Africa Economic and Trade Cooperatin (2013)

Například dovoz kobaltu z Afriky, převážně z Gabonu, Jižní Afriky a Ghany, tvoří více než 80 % celkového dovozu. Afrika má také významný podíl na dovozu dřeva (především z Gabonu, Konga a Kamerunu), stejně jako chromu (Jižní Afrika, Madagaskar, Súdán). Není tedy náhodou, že deset největších obchodních partnerů Číny v Africe (Přílohy: Graf 4) jsou země známé svým nerostným bohatstvím (Christensen 2010).

Z afrického pohledu má Čína zajisté větší význam jako obchodní partner než je tomu naopak. Pokud zohledníme export a import je Čína největším obchodním partnerem Afriky. Čína přeskočila evropské země v exportu z Afriky a dotahuje se na Spojené státy. Zároveň je největším africkým importérem (Přílohy: Grafy 5). Během 80. a 90. let tvořil dovoz do Afriky převážně textil, oděvy, lehké průmyslové výrobky a potraviny (Christensen 2010). Ale od roku 2000 se tento trend mění a výrobky s vysokou přídavnou hodnotou jako například stroje a strojní zařízení, automobily, elektronika a telekomunikační zařízení zvýšily svůj podíl na dovozu (Graf 2). Mechanické a elektronické výrobky nyní tvoří více než 45,9 % čínského dovozu do Afriky.²¹

Profil čínsko-afrického obchodu připomíná klasický severo-jihní model, kdy Afrika vyváží hlavně nerostné suroviny a dováží především zboží s přidanou hodnotou. Obchod mezi oběma aktéry je očividně nevyvážený a to ve prospěch Číny. Tato nerovnováha není dána pouze již zmíněným obchodním profilem, ale také větší průmyslovou kapacitou Číny, stejně jako jejím záměrem zboží exportovat skrze třetí země (Alden 2005).

Ale ve srovnání například se Spojenými státy, u kterých import nerostných surovin tvoří drtivou většinu vzájemného obchodu, je obchod mezi Afrikou a Čínou ještě relativně vyvážený (Bratugam; Tang 2011).

²¹ China-Africa Economic and Trade (2013)

5.1 Fórum čínsko-africké spolupráce

S tím jak vzrůstal čínský obchod s Afrikou a zároveň Čína zažívala nevídaný hospodářský rozmach, se Číňané rozhodli čínsko-africké vztahy formalizovat a posunout na další úroveň. Proto bylo vytvořeno Fórum pro čínsko-africkou spolupráci (Forum of China-Africa Cooperation – FOCAC), které dnes tvoří základní rámec čínsko-afrických vztahů nejen v obchodní sféře. Fórum čínsko-africké spolupráce²² bylo založeno v Pekingu v říjnu roku 2000. Fórum vzniklo jako mechanismus pro usnadnění spolupráce mezi Čínou a Afrikou v mnoha oblastech zahrnující obchod, rozvojovou asistenci, investice, kulturní a mezinárodní záležitosti. Fórum má formu summitů ministrů a vedoucích představitelů členských zemí, které se konají po třech letech střídavě v Číně a v Africe. Existenci FOCAC můžeme vnímat jako institucionalizaci čínsko-afrických vztahů v době rostoucí intenzity čínsko-afrických vazeb. Založením FOCAC se formalizovaly dlouho existující vztahy, jejichž kořeny sahají až do 50. let (Taylor 2011: 1).

Prvního setkání FOCAC v Pekingu v roce 2000 se zúčastnilo téměř 80 ministrů ze 44 afrických zemí. Druhá konference se konala v prosinci 2003 v etiopské Addis Abeba, kde byl přijat Akční plán z Addis Abeba (2004–2006). Třetí konference se opět přesunula do Pekingu v roce 2006. V roce 2009 se FOCAC s pořadovým IV. konala v Šarm-al Šejchu v Egyptě a zatím poslední setkání FOCAC bylo uspořádáno v roce 2012 v Pekingu.²³

Výsledkem prvního setkání v Pekingu v roce 2000 bylo přijetí *Pekingské deklarace Fóra čínsko-africké spolupráce*,²⁴ která stanovuje a artikuluje principy a cíle FOCAC. Druhým důležitým dokumentem, který vzešel z první konference, byl *Pekingský program pro čínsko-africkou spolupráci v oblasti ekonomického a*

²² Forum on China-Africa Cooperation, info na <http://www.focac.org/eng/>.

²³ <http://www.focac.org/eng/ltida/ltjj/t933522.htm>, 11.3.2014.

²⁴ Beijing Declaration of the Forum on China-Africa Cooperation

sociálního rozvoje,²⁵ jenž určuje zásady, cíle a procedurální rámec pro spolupráci v mnoha oblastech, jako je mezivládní spolupráce, obchod, investice, infrastruktura, odpuštění dluhu, zemědělství, turismu, zdravotnictví, technologiích a vzdělávání.

Podle Pekingské deklarace je FOCAC rámcem pro kolektivní dialog mezi Čínou a africkými zeměmi. Spolupráce je založena na rovnosti a vzájemném prospěchu. Deklarace výslovně uvádí, že čínsko-africká spolupráce pomáhá pěstovat jihojižní solidaritu a společnou identitu, která je založena na sdíleném statusu rozvojové země a společných základních zájmech. Deklarace také vyzdvihuje dlouhou tradici čínsko-afrických vztahů a usazuje Čínu a Afriku jako strategické a nevyhnutelné spojence v nespravedlivém a nerovném mezinárodním systému, charakterizovaném vyspělým Severem a rozvojovým Jihem. Deklarace vyzývá k vytvoření nového a spravedlivého mezinárodního politického a ekonomického uspořádání, který by více zapojoval rozvojové země, především v rozhodování v mezinárodním systému. Dále deklarace zdůrazňuje důležitost blízké spolupráce a dialogu mezi Čínou a Afrikou při rozhodování na globální scéně.²⁶

5.2 Zvláštní ekonomické zóny

Součástí „ekonomické spolupráce“ s Afrikou je také podpora sedmi ekonomických a obchodních zón v šesti afrických zemích (Kompletní přehled zvláštních ekonomických zón viz Přílohy: Tabulka 1) čínským ministerstvem obchodu (MOFCOM). Číňané popisují tyto zvláštní ekonomické zóny spolupráce (special economic zones of cooperation) jako důležité opatření pro rozvíjení afrického průmyslu a zvýšení lokální zaměstnanosti (Davies 2008: 137). Přesto se objevují kritické hlasy, že zóny jsou v první řadě politické investice spojené s dlouhodobými geostrategickými ambicemi Pekingu a je nepravděpodobné, že se jedná o podporu udržitelného rozvoje. V souvislosti se zónami zaznívají i obavy, že mohou být určeny zejména pro překládku čínských výrobků, přelepení

²⁵ Programme for China-Africa Cooperation in Economic and Social Development

²⁶ Beijing Declaration of the Forum on China-Africa Cooperation

etiket a následně vyváženy na chráněné trhy jako africké produkty (Brautigam; Tang 2011).

Podle Brautigam a Tanga je očividné, že tyto zóny částečně slouží k plnění politických cílů pomocí měkké moci, zejména demonstrací účinnosti čínského modelu rozvoje a jejich sdílení se spřátelenými zeměmi. To ovšem není úplný obraz těchto zón. Jsou totiž také určeny k pomoci čínským podnikům a místní rozvoj přichází jakoby důsledek úspěchu zóny (Brautigam; Tang 2011).

Číňané získali zkušenosti se zvláštními ekonomickými zónami (ZEZ) při svých hospodářských reformách. V roce 1979 byly zřízeny čtyři zóny (Shenzhen, Zhuhai, Shantou a Xiamen) jako experimenty v rámci liberalizace trhu a jako lákadla pro zahraniční investice. Tyto zóny se osvědčily jako významné prvky strukturální transformace. V současnosti je v Číně takových zón kolem stovky. Číňané tyto zóny považují za velmi pozitivní prvek v podpoře růstu, zaměstnanosti a investic, ovšem je třeba těmto zónám přiznat i negativní prvky s ohledem na sociální a environmentální náklady (Brautigam; Tang 2011; Davies 2008: 138–139).

V roce 2006 oznámila čínská vláda v souladu s realizací své strategie podpory obchodu a zahraničních investic plán na vytvoření až padesáti obchodních a ekonomických zón v zámoří. Na summitu FOCAC konajícího se v Pekingu v roce 2006 Čína přislíbila, že tři až pět těchto zón bude zřízeno v Africe. Do poloviny roku 2010 se již pracovalo na zřízení šesti zón, zatímco ta v Alžírsku byla pozastavena kvůli změně místní legislativy ošetřující zahraniční investice. Nicméně zvláštní ekonomické zóny nejsou pouze aktivitou čínské vlády, spolupracují na nich a dokonce vedoucí úlohu přebírají také čínské podniky (ovšem často většinou státem vlastněné) a v některých případech jednají i bez pomoci států, jako například při zavádění průmyslových zón a zón volného obchodu v různých zemích Afriky (např. v Nigérii, Sierra Leone, Ugandě, Botswaně a JAR), (Brautigam; Tang 2011).

Jak ukazuje tabulka 1 (Přílohy: Tabulka 1), tak odvětví, developeři a dokonce velikost zón jsou různorodé. Neexistuje totiž žádný jediný univerzální čínský model těchto zahraničních zón. Jedna zóna se soustředí na zpracování nerostných surovin, zatímco ostatní se zaměřují především na výrobu. To je také jeden z důkazů pro to, že čínské záměry v Africe dalece přesahují pouze těžbu přírodních zdrojů. Zóny v Etiopii a na Mauriciu jsou ve 100% čínském vlastnictví, zatímco ostatní jsou společnými podniky s africkými vládami jako minoritními partnery. Zajímavé je, že se tyto zóny dokonce dobře umisťují v průzkumech (Doing Business) Světové banky (Brautigam; Tang 2011).

5.3 Korporace

Přítomnost čínských nadnárodních společností (MNC) mění prostředí mezinárodního byznysu a politiky. Západní firmy, které disponovaly v minulosti většinou mezinárodních finančních prostředků a měly potřebné politické vazby k dominanci nad světovým byznysem, jsou v dnes vystaveny konkurenci korporací pocházejících z rozvojových zemí v popředí s Čínou²⁷.

Důležitým nástrojem čínského státu v investicích i obchodu jsou právě nadnárodní korporace, jelikož se často jedná o firmy vlastněné státem nebo s výrazným státním podílem. Na rozdíl od západních soukromých podniků, na které působí silný tlak akcionářů, čínské firmy investují i v nestabilních, válkou zmítaných oblastech.²⁸

Velmi konkurenceschopné a státem podporované čínské korporace zachycují klíčové zdroje a zvyšují svůj podíl na trhu v rozvojovém světě. V mnoha případech je to právě Afrika, kontinent bohatý na přírodní zdroje s nedostatečně vyvinutými trhy a jen s omezenými historickými vazbami na Čínu, která slouží jako testovací pole pro nové čínské nadnárodní korporace (Alden; Davies: 2006).

²⁷ Nadnárodní společnosti z Číny, Indie, Brazílie, Malajsie a Jižní Afriky se rychle stávají významnými hráči na rostoucích trzích. Podle magazínu Fortune se firma za nadnárodní považuje, pokud její mezinárodní obchod přesahuje 20% z celkového obchodu (Alden, Davies 2006).

²⁸ African Development Bank Group (2011): 35–36.

Většina čínských firem investujících do strategických oblastí jako je těžba ropy, minerálů a infrastruktura jsou státem vlastněné. Mezi nejznámější firmy v těžebním sektoru patří China Petrochemical Corporation (SINOPEC), China National Petroleum Corporation (CNPC) a China National Offshore Oil Corporation (CNOOC) či China Minmetals Corps. Například CNPC je největším zahraničním investorem v Súdánu. Čínské středně velké až velké firmy operují ve zpracovatelském průmyslu, komunikacích a velkoobchodu. Malé firmy můžeme nalézt v oblasti maloobchodu a lehkém průmyslu. Ale přestože malé firmy v současnosti hrají významnou roli ve většině afrických zemí, nejsou řádně zahrnuty ve statistikách.²⁹

Vzhledem k tomu, že Čína má svůj vlastní rozvojový model, jsou i obchodní strategie čínských nadnárodních firem nastaveny odlišně od jejich západních konkurentů. Typická čínská MNC má svůj byznys model silně závislý na politické podpoře, dostává finanční krytí od státu a podílí se na těžebním a energetickém průmyslu. Podle Aldena a Daviese tato charakteristika sedí primárně na čínské státní společnosti, jejichž rychlý vstup do globální ekonomiky může být přičítán finanční podpoře od čínské vlády. Společnostem také pomáhá vysoký počet oficiálních politických návštěv čínských politiků, kteří podporují své korporace (Alden; Davies 2006).

Různé státní čínské společnosti postupují v Africe v součinnosti. Pokud jedna společnost investuje do jednoho odvětví, jiná zase investuje do navazujících. Například Sinopec provede rozsáhlé investice do těžebního sektoru ropy v Angole a Súdánu a ve stejnou dobu CNOOC expanduje v navazujících sektorech, jako je petrochemický a energetický průmysl. Čínské MNC také často spolupracují s ostatními západními i nezápadními firmami. Spojení s domácí společností totiž čínské korporaci zajistí politickou podporu v té zemi. Ovšem čínské společnosti se nevěnují pouze těžbě primárních zdrojů a s nimi spojených sektorů. Mezi významné čínské korporace patří i TCL, Lenovo, Huawei, ZTE

²⁹ African Development Bank Group (2011): 36.

Corporation, které se pohybují v oblasti informačních a komunikačních technologií (Alden; Davies 2006).

Faktem je, že téměř všechny čínské ropné společnosti jsou většinou vlastněné státem a státem kontrolované a budí mezinárodní znepokojení. Čínské společnosti se těší aktivní podpoře jejich vlády při obchodních dohodách, využívají diplomatický vliv, programy rozvojové pomoci a jsou jištěné státními financemi. Na druhou stranu jsou čínské ropné společnosti omezeny vládou, která rozhoduje o cenách ropných výrobků a dalšími domácími opatřeními. Tyto skutečnosti posilují dojem, že čínské ropné společnosti jsou spíše nástrojem státní politiky než konkurenti na volném trhu (Chow 2009: 92).

5.4 Shrnutí

Čínský obchod s Afrikou byl podpořen liberalizací obchodu jak v Číně, tak i v Africe a zažívá v posledních letech výrazný růst. Když se podíváme na čínsko-africké obchodní vztahy z pohledu neokolonialismu, zjistíme, že některé rysy naplňuje a některé nikoli. Samotné složení čínsko-afrického obchodu splňuje předpoklad neokoloniálního vztahu, poněvadž se jedná o klasické schéma vyvážení nerostných surovin, zatímco do Afriky jsou dováženy zejména výrobky s přidanou hodnotou.

K usnadnění vzájemného obchodu má sloužit Fórum pro čínsko-africkou spolupráci. I když je patrné, že agendu v této organizaci nastoluje Čína, multilaterální charakter Fóra může být výhodný pro artikulování zájmů afrických států.

Nejednoznačné je také hodnocení zvláštních ekonomických zón. Přihlédneme-li k obavám autorů, že zóny slouží čínským ekonomickým zájmům, můžeme je označit jako nástroj vykořisťování. Na druhou stranu se jedná o součást čínského rozvojového modelu, který, jak Číňané deklarují a poukazují na vlastní zkušenost, pomůže Africe se rozvíjet a zapojit se do globální ekonomiky. Což do určité míry dokazují i dobrá hodnocení od Světové banky.

Hospodářství afrických států jsou často závislá na vývozu několika málo nerostných surovin. Neokolonialismus předpokládá ekonomické vykořisťování slabšího státu. Nicméně, jak uvádí Zafar (2007), africké země z čínsko-afrického obchodu také profitují. Čínský „hlad“ po nerostných surovinách totiž zvyšuje globální ceny těchto komodit, a tak do afrických rozpočtů proudí více financí. Zafar (2007) také vysledoval souvislosti mezi vzrůstajícím čínským angažmá v Africe a růstem HDP afrických států, především těch které vyvázejí nerostné suroviny. Od roku 2005 Čína také zavedla nulová cla na některé výrobky z 28 nejméně rozvinutých zemí Afriky. Čína od roku 2005 opouští její diskriminační systém na dovoz výrobků, což by mohlo africkým producentům pomoci dostat se na čínský trh (Zafar 2007).

Závislost afrických zemí na čínském odbytě také není tak markantní. Vzhledem ke globální poptávce a dříve představenému novému geopolitickému dělení Afriky se domnívám, že by si jistě africké státy našly odbyt pro své nerostné suroviny i jinde. V žádném z použitých zdrojů také nebylo zmíněno nic o nátlaku na africké země, aby prodávaly své komodity Číně za nevýhodných podmínek.

Sautman a Hairong k tomuto uvádějí, že koloniální ekonomická dominance představuje mnohem více než využívání nerostných zdrojů nebo jejich směnu za zboží. Koloniální ekonomická dominance znamenala systematické zvýhodňování kolonizátorů ve všech aspektech ekonomiky kolonie, ze které jsou vyloučeny třetí strany. To, že Afrika hlavně směňuje suroviny za zahraniční výrobní zboží, Afriku znevýhodňuje. Avšak tato samotná skutečnost nepoukazuje na neokoloniální vztah, který předpokládá uplatňování politické kontroly, ale pouze ukazuje klasickou funkci kapitalismu. Dodávání surovin samo o sobě nevytváří stav politické podřízenosti (Sautman, Hairong 2006). Čínské korporace jsou víceméně nástrojem státu, a i když jsou jejich aktivity někdy kontroverzní, nejsou důkazy o tom, že by aktivně ovlivňovaly politiky afrických států.

Podle Sautmana a Haironga zastánci diskursu, který označuje Čína jako kolonizátora, mylně charakterizují čínsko-africkou ekonomickou asymetrii jako

neokolonialismus. Pohled tvrdící, že zde existuje nebezpečí, že se Čína může chovat jako koloniální velmoc pomocí nakupování afrického nerostného bohatství, zatímco na druhou stranu proudí výrobní zboží, špatně chápe kolonialismus. Obchod s nerostnými surovinami a výrobky zpracovatelského průmyslu má dlouho tradici ve výměně mezi rozvinutými zeměmi a kolonizovanými ale i nekolonizovanými méně rozvinutými zeměmi. Nemůžeme zaměňovat kolonialismus s využíváním nerostných zdrojů. Pokud budeme nahlížet na využívání zdrojů jako na koloniální chování, zjistíme, že celý svět je v současnosti řízen koloniálním jednáním (Sautman; Hairong 2006).

6. OBLAST ROZVOJE

Čínská pomoc se od té západní liší jak ve svém obsahu, tak i v praxi (Přílohy: Tabulka 2). Programy čínské pomoci i hospodářské spolupráce se zaměřují na infrastrukturu, výrobu, univerzitní stipendia, přičemž tradiční dárci tyto segmenty pomoci bagatelizují.³⁰ Čínské půjčky na výstavbu infrastruktury jsou určeny ke snížení nákladů na výrobu (ovšem smlouvy byly často šité na míru čínským firmám a výběr zhotovitele nebyl příliš transparentní). Dotace pro společné výrobní podniky mají vytvářet pracovní místa a zároveň poptávku po čínských strojích a různých zařízeních. Přednostní půjčky pro odběratele čínského zboží a bezcelní přístup ke komoditám z nízké příjmové Afriky vyzdvihují vztah obchodu s pomocí. Čína se liší jako dárcce a jako strategický partner, protože je také rozvojovou zemí a její úspěch (konkrétně její rychlá hospodářská transformace a snižování chudoby), ji dává vysokou důvěryhodnost jako partnerovi s relevantními nedávnými zkušenostmi (Brautigam 2009: 11).

Přesná čísla čínské rozvojové pomoci zůstávají statním tajemstvím. Čínská vláda uvolňuje pouze nezákladnější informace o množství pomoci, kterou poskytuje. Neexistují žádné oficiální údaje o distribuci pomoci jednotlivým zemím nebo regionům nebo o členění podle odvětví nebo účelu.³¹ Tento nedostatek informací podporuje nedorozumění, pověsti či spekulace, jimiž je čínská pomoc opředena (Brautigam 2009: 13).

³⁰ Čínská pomoc je odlišná od ostatních rozvojových programů v řadě aspektů. I když je čínský přístup mnohem komerčnější než dříve, přesto kontrastuje se západním v tom, že například USA nebo UK trvají na rozvoji privátního sektoru, zatímco Čína pokračuje v podpoře státních projektů v průmyslu a zemědělství (Sautman; Hairong 2007).

³¹ Tento nedostatek přesných informací podnítl vznik projektu AidData, který si klade za cíl zmapovat toky čínské pomoci, její sektorové a regionální rozdělení. Jelikož Čína tyto čísla neuvolňuje, autoři tohoto projektu používají jako zdroje informace od žurnalistů, badatelů, vládních dokumentů, byznysmenů a místních lidí. AidData vyvinul *media-based data collection* metodologii k systematickému sběru informací. Spolu s Center for Global Development vydává studie, které analyzují nasbíraná data. Více na <http://china.aiddata.org/>.

6.1 Pekingský konsenzus

Čínský přístup k rozvoji si vysloužil ve světě pozornost a v roce 2004 dokonce dostal pro svoji specifčnost či spíše odlišnost od západního přístupu i svůj název. Termínem pekingský konsenzus Joshua Cooper Ramo ve své studii nazýval čínský model ekonomického rozvoje pro rozvojové země. Tento čínský model se stal alternativou k tzv. washingtonskému konsenzu, jenž označuje neoliberalní tržně orientované politiky prosazované Mezinárodním měnovým fondem, Světovou bankou a ministerstvem financí Spojených států. Washingtonský konsenzus, který svou největší slávu zažil v 90. letech, je dle Rama široce zdiskreditovaný pro jeho normativní, arogantní povahu a rádobu všeobecnou platnost. Zároveň v praxi za sebou zanechal zničené ekonomiky a špatný dojem po celém světě. Čína naopak podle něj nabízí vlastní model, jenž je pro rozvojové země mnohem přitažlivější, jelikož nevěří v jednotné řešení rozdílných situací. Tzv. pekingský konsenzus je velmi flexibilní, a proto je sotva možné ho označit za doktrínu (Ramo 2004: 3–5).

Dnes je pekingský konsenzus mezi akademiky vnímán jako konkurence pro washingtonské či post-washingtonské nástroje, které byly nastaveny Evropskou unií a USA kolem roku 2000. V tomto roce totiž EU stanovila se 77 africkými, karibskými a asijskými (ACP) rozvojovými zeměmi tzv. dohody z Cotonou, které jsou založeny na volném obchodu (podle pravidel WTO), soukromém podnikání, exportu, zahraničních investicích, úsporných opatření a podmíněné pomoci. Vedoucí úlohu zde má Evropská komise a jsou upřednostňována politická práva jednotlivce, spíše než socioekonomická práva a práva skupin. Snížení chudoby je chápáno jako vedlejší produkt obchodu a liberalizace kapitálu a FDI. Spojené státy v téže době přijaly Zákon o africkém růstu a příležitostech (AGOA), jenž stanovuje, že státy mohou získat obchodní výhody, pokud budou liberalizovat své trhy, privatizovat, nedotovat, neregulovat a nenarušovat americké zahraniční zájmy. 37 afrických zemí, mnoho z nich je autoritářských, bylo prohlášeno za vhodné pro tuto dohodu. Ovšem autoři jsou k této dohodě skeptičtí, protože kolem 80 % dovozu z Afriky do USA tvoří ropa a minerály. A

jen málo zemí získalo od AGOA výhody v jiných oblastech, zvýhodněny byly například řezané květiny, které se v Americe hojně nevyskytují. Většina ostatních afrických produktů zůstává blokováno konkurencí amerického dotovaného zemědělství a zdravotními a bezpečnostními bariérami. Přitažlivost AGOA pro africké vlády tudíž nespočívá tolik v jeho přímých výhodách, jako spíše v blízký politických vztah s USA, který je důležitý pro poskytování rozvojové pomoci, zahrnující i vojenský výcvik, který bývá užitečný při potlačování opozice. Podle některých tyto rámcové dohody pocházející od USA a EU mají za následek oslabování solidarity mezi rozvojovými zeměmi na půdě WTO (Sautman; Hairong 2007).

Od roku 2001 jsou neoliberální principy ztělesněny i v Novém partnerství pro Afriku (NEPAD). Na základě myšlenky, že integrace do světového trhu je jediným lékem proti chudobě, byl NEPAD přijat Africkou unií a opírá se o jihoafrický a světový byznys. Čína ve skutečnosti podporuje NEPAD a tvrdí, že jeho principy realizuje v rámci FOCAC. Ovšem není pochyb NEPAD je spojen se západními zájmy. USA propojily NEPAD s AGOA a Evropská unie propojila s NEPAD dohody z Cotonou. Na globálním Jihu je obvyklý negativní názor na politiku neoliberalismu obsažené v EU, USA a NEPAD, které jsou považovány jako podpora celosvětově nerovné výměny. Čína je naopak viděna spíše jako podporovatel iniciativ afrických států neřešit problémy neoliberálními korporativními iniciativami. Také je oceňována za investice do infrastruktury a lidského kapitálu a ne pouze do primárních produktů (Sautman; Hairong 2007).

6.2 Charakter čínské rozvojové pomoci

Podle čínské bílé knihy o rozvojové politice je čínská rozvojová politika určována jak čínskými aktuálními podmínkami, tak potřebami recipientských zemí.

Čína se trvale snaží obohacovat, zlepšovat a rozvíjet Osm zásad ekonomické a technické pomoci jiným zemím³², které Čínská vláda předložila v 60. letech. Čínská rozvojová politika spadá do kategorie jiho-jihní spolupráce a je chápána jako vzájemná pomoc mezi rozvojovými zeměmi.

Oficiálně má čínská rozvojová politika tyto základní rysy:

- Vytrvale pomáhá přijímajícím zemím budovat jejich vlastní kapacity pro úspěšný rozvoj. Při poskytování zahraniční pomoci Čína dbá na podporu místního personálu a technické síly, stavbu infrastruktury a rozvíjení a využívání vlastních zdrojů jako základ budoucího vývoje a nastoupení cesty soběstačnosti a nezávislého rozvoje.
- Nevnucování žádných politických podmínek. Čína hájí Pět zásad mírového soužití, respektuje právo přijímajících zemí na nezávislou volbu vlastní cesty modelu rozvoje. Čína nikdy nepoužívá rozvojovou pomoc jako prostředek k zasahování do

³² Osm zásad ekonomické a technické pomoci ostatním zemím z roku 1964:

Čínská vláda si zakládá na principu rovnosti a vzájemného prospěchu při poskytování pomoci jiným zemím. Nikdy se nejedná o druh jednostranné almužny, ale vždy se jedná o něco vzájemného.

Při poskytování pomoci jiným zemím čínská vláda přísně respektuje suverenitu recipientských zemí a nikdy k ní nepřikládá podmínky ani nepožaduje výměnou nějaké výhody.

Čína poskytuje ekonomickou pomoc formou půjček a v případě potřeby prodlužuje jejich splatnost tak, aby se co nejvíce snížilo zatížení přijímajících zemí.

Poskytování pomoci jiným zemím nemá za cíl to, aby se přijímající země stala závislou na Číně, ale pomoci jim na cestě k samostatnosti a nezávislému ekonomickému rozvoji.

Čínská vláda se soustředí na kompletní projekty vyžadující nižší investice, ale přinášející rychlejší výsledky, takže může zvýšit příjmy a akumulaci kapitálu.

Čína poskytuje zařízení a materiál v nejlepší kvalitě vyrobené v Číně za mezinárodně tržní ceny. Pokud zařízení nejsou v odpovídající kvalitě, čínská vláda se zavazuje je nahradit nebo vrátit platbu.

Čínská vláda dbá na to, aby pracovníci přijímající země zvládli plně obsluhovat dodané technologie.

Odborníci poslaní z Číny na pomoc při výstavbě budou mít v přijímající zemi stejné životní podmínky jako místní odborníci. Čínští odborníci si také nemohou vznášet žádné zvláštní požadavky nebo si užívat zvláštní vybavení (China's Foreign Aid: 2011: Appendix I).

vnitropolitických záležitostí recipientských států nebo k vidině jakýchkoli politických výhod pro čínskou stranu.

- Zastávání se principu rovnosti, vzájemného prospěchu a společného rozvoje. Čína trvá na tom, že zahraniční pomoc je vzájemně prospěšná mezi rozvojovými zeměmi a prohlubuje přátelské bilaterální vztahy mezi rozvojovými zeměmi.
- Čína svoji pomoc přizpůsobuje skutečným potřebám přijímajícím zemím. Její cíle zůstávají realistické, avšak vždy se snaží dosáhnout nejlepších výsledků.
- Přizpůsobování se aktuální vnitro i mezinárodněpolitické situaci, podporuje reformy a inovace, které soustavně zdokonalují mechanismus a praxi rozvojové pomoci.³³

Finanční prostředky poskytované Čínou na zahraniční rozvojovou pomoc se skládají ze tří hlavních kategorií: granty³⁴, bezúročné úvěry³⁵ a zvýhodněné úvěry³⁶. První dva typy pocházejí z čínských státních financí, zatímco zvýhodněné půjčky jsou poskytovány Export-Import bankou (Eximbank) ustanovenou čínskou vládou.³⁷

Čína nabízí zahraniční rozvojovou pomoc v osmi formách: kompletní projekty, zboží a materiál, technická spolupráce, rozvoj lidských zdrojů, lékařské týmy

³³ China's Foreign Aid (2011)

³⁴ Granty jsou převážně používány na pomoc přijímajícím zemím budovat nemocnice, školy a levné domy, a k podpoře vodárenských a dalších malých a středních projektů pro zlepšení sociální situace. Kromě toho granty jsou používány na projekty v oblasti rozvoje lidských zdrojů, technické spolupráce a asistence v nouzové humanitární pomoci.

³⁵ Bezúročné půjčky jsou především používány na pomoc k vybudování veřejných zařízení a zahájení projektů pro zlepšení živobytí. Funkční období těchto úvěrů je zhruba 20 let. V současné době jsou bezúročné úvěry poskytovány především rozvojovým zemím s relativně dobrými ekonomickými podmínkami.

³⁶ Zvýhodněné úvěry se používají k pomoci přijímajícím zemím realizovat středně velké a velké infrastrukturní projekty, nebo k zajištění strojních a elektrických zařízení, technických služeb a ostatního materiálu. Půjčky jsou poskytovány Export-Import bankou a úroky jsou nižší (pohybují se mezi 2% až 3%) než referenční úroky People's Bank of China, přičemž rozdíl je dotován státními financemi (China's Foreign Aid White Paper).

³⁷ China's Foreign Aid (2011)

zasílané do zahraničí, nouzová humanitární pomoc, dobrovolnické programy v zahraničí a oddlužení.³⁸

Čínská vláda se problematice rozvoje věnuje stále s větší intenzitou a podniká v této oblasti důležité kroky, jež mají rozvojovým zemím pomoci dosáhnout prosperity a soběstačnosti. Například v září 2005 Čína prezentovala na půdě Pět opatření o financování rozvoje:

- Čína se rozhodla podepsat bezcelní dohody na některé výrobky s 39 nejméně rozvinutými zeměmi (LDC), které mají diplomatické styky s Čínou, což pokrývá většinu na Čínu vázaného exportu z těchto zemí.
- Čína bude nadále rozšiřovat své programy na pomoc těžce zadluženým chudým zemím (HIPC) a nejméně rozvinutým zemím (LDC) a odepsat nebo jiným způsobem odpustit všechny splátky bezúročných a nízko úročných půjček poskytnutým zemím HIPC do konce roku 2004, které mají diplomatické styky s Čínou.
- Čína se zavazuje v příštích třech letech k poskytnutí 10 miliard USD ve zvýhodněných půjčkách a usnadnění exportu, ke zlepšení infrastruktury rozvojových zemím a spolupráce mezi podniky na obou stranách.
- Čína bude rozšiřovat svou pomoc na další rozvojové země, především africké země, zejména zajištěním léku proti malárii a dalším, a celkově zdravotnického sektoru. Specifické programy budou realizovány pomocí mechanismů jako je Fórum čínsko africké spolupráce (FOCAC) i bilaterálními kanály.
- Čína bude školit 30 000 pracovníků různých profesí z různých rozvojových zemí v příštích třech letech tak, aby jim pomohla urychlit rozvoj lidských zdrojů.³⁹

³⁸ Tamtéž.

³⁹ China's Foreign Aid (2011): Appendix II.

6.3 Rozvojová pomoc nástrojem pro zisk nerostných zdrojů?

Tvrzení, že čínská rozvojová pomoc je pouze nástrojem Číny jak se dostat snadno k ropě a dalším přírodním zdrojům, se již poměrně uchytilo především na Západě. Podle těchto názorů je čínská rozvojová pomoc pouze jakýmsi úplatkem za přístup k těžbě, a proto je cílená na státy s nerostným bohatstvím, navíc bez jakékoli dlouhodobé strategie skutečného rozvoje těchto zemí. Ale je tomu opravdu tak?

Odborníci se na této problematice často neshodnou. Ale například Deborah Brautigam, která podrobuje čínskou rozvojovou pomoc detailním analýzám, zpochybňuje tvrzení, že Čína poskytuje pomoc pouze státům bohatým na ropu atd. Uvádí, že Čína poskytuje pomoc po celém území afrického kontinentu, někde ale čínská pomoc nebudí tolik pozornosti (Brautigam 2008: 207).

Je snadné porozumět, proč se objevují tato nařčení. Čína je velmi aktivní ve státech bohatých na zdroje a její zájem o tyto zdroje je skutečný. Ale představa že pomoc je nabízena pouze formou „něco za něco“, výměnou za zdroje, nebo že se Číňané zajímají pouze o země s nerostným bohatstvím, ignoruje několik skutečností. Je faktem, že Čína poskytuje rozvojovou pomoc každé zemi v subsaharské Africe, která následuje politiku jedné Číny. Na toto upozorňují čínští představitelé, když chtějí upozornit na jejich rozdílný přístup oproti mezinárodnímu systému pomoci, kde jsou některé země upřednostňovány tradičními poskytovateli rozvojové pomoci (Brautigam 2009: 278).

Také se nezdá, že Čína poskytuje větší oficiální rozvojovou pomoc zemím s více přírodními zdroji. Granty a bezúročné půjčky od ministerstva obchodu jsou rovnoměrně rozděleny napříč zeměmi pro druh projektů, které získaly politickou prestiž. Zvýhodněné půjčky od čínské Exim banky jsou poskytovány bonitním zemím s platební schopností. V těchto zemích Exim banka jednoduše rozšiřuje úvěrové linie a čeká na schopnou vládu, která navrhne projekty. V méně bonitních zemích mohou být zvýhodněné půjčky poskytnuty na projekty, které mohou vydělat peníze na splácení úvěru, jako jsou továrny, mobilní sítě a další.

Na druhou stranu v případech Angoly, Rovníkové Guiney a DRC čínská Exim banka poskytuje velké půjčky na financování infrastruktury, kde je platba zaručena ropou nebo jinými zdroji (Brautigam 2009: 279).

Na zdrojích tedy záleží. Ale čínský přístup formulovaný „vzájemný prospěchem“ má jádro v podpoře vzájemného obchodu. A africké zdroje jsou pouze jednou součástí. Číňané se zapojují do všech odvětví - vyvážejí do Afriky spotřební zboží a stroje, investují obrovské částky do finančního sektoru a telekomunikací, jejich stovební firmy získávají velké zakázky. Někteří Afričané naopak obviňují Západ ze zájmu pouze o ropu. Čína rozumí potřebám afrických zemí, sama relativně nedávno prošla hospodářskou modernizací. Pokud tedy čínská Exim banka kryje svoji půjčku na přehradu v Ghaně kakaovými boby, není to dáno čínskou touhou po ovládnutí tohoto sektoru ghanského zemědělství, ale Čína si je vědoma, že tyto zdroje umožní Ghaně garantovat splácení a pomohou tak zemi pokročit kupředu ohledně dlouhodobě potřebného zdroje elektrické energie (Brautigam 2009: 279).

A právě krytí čínských půjček přístupem k nerostným zdrojům vzbuzuje další diskuze o charakteru čínské rozvojové pomoci. Například v roce 2008 byl schválen obří projekt budování infrastruktury v Demokratické republice Kongo v hodnotě více než 6 miliard USD, který je financován čínskou Exim bankou. Jedinou zárukou splacení tohoto úvěru byla dohodnuta společná těžba mědi a kobaltu. Čínský přístup může být tedy vyjádřen takto: Pokud chcete budovat infrastrukturu a máte zdroje jako záruku za úvěr, máme dohodu (Brautigam 2009: 146).

Západní finanční instituce (IMF) tyto půjčky kryté zdroji vidí negativně. Podle nich tyto kryté úvěry snižují budoucí výnosy a flexibilitu země v tom, aby tyto výnosy nějak použila. Důvodem je skutečnost, že na většině projektu se podílí Číňané. Mezinárodní měnový fond vidí jako problém situaci, kdy jsou stejné společnosti zapojeny do těžby a vývozu zdrojů i budování infrastruktury. V takovém případě totiž neexistují žádné mezinárodní tendry a je možné že

rozvojová země nakonec nezíská žádnou hodnotu z těchto aktivit (Brautigam 2009: 147).

Brautigam při své snaze objevit pravdu o čínských půjčkách jištěných zdroji, absolvovala rozhovory jak s představiteli čínské Exim banky a jejími africkými partnery, tak také se zástupci IMF. Z těchto rozhovorů vyplynulo, že například v případě Demokratické republiky Kongo nikdo jiný nebyl ochoten poskytnout finanční prostředky na rozvoj vzhledem k neexistující infrastruktuře v zemi, což dárce odlákává. S přihlédnutím k těmto limitům Číňané tedy vyplňují obrovskou propast (Brautigam 2009: 148).

Výzkum Deborah Brautigam dokazuje, že pomoc je v mnoha ohledech napojena na byznys, ale sama autorka tvrdí, že se na ni nemůžeme dívat jako na aktivitu cílenou na hledání zdrojů. Protože i malé země jako je Sierra Leone dostane stejné schéma čínské pomoci, ekonomické spolupráce a investic jako velké země typu Angoly a DRC (Brautigam 2009: 148).

6.4 Bezpodmínečná rozvojová pomoc?

Celosvětově vzato, většina poskytované rozvojové pomoci je svázána s podmínkami, které ekonomicky a politicky zvýhodňují poskytovatele. Z pohledu přijímajících zemí je taková svázaná pomoc víceméně neefektivní formou rozvojové asistence, jelikož jim nepomáhá rozvíjet jejich hospodářství vytvářením nových podniků a pracovních míst. Místo toho většina výhod zůstává donoru. Svázaná pomoc je také neefektivní z toho důvodu, že zboží a služby poskytované donorem by často mohly být dostupné levněji z lokálních zdrojů nebo globálního trhu (Sautman, Hairong 2007).

Čínská vláda tvrdí, že současná čínská pomoc je bezpodmínečná, což znamená, že není vázána na domácí politické záležitosti recipientských států. To je do značné míry pravda. V praxi čínský přístup nevměšování se a respektování suverenity platí. Čínská praxe i rétorika budí zdání, že Čína nevnučuje své politické pohledy, ideje nebo principy přijímajícím zemím. Navíc pomoc je často

dojednávána bilaterálně, a to přijímající státy ujistí v tom, že nad tím mají kontrolu a mohou si rozhodovat o svých prioritách.

Nicméně jak dokazuje Brautigam ve své terénní studii, čínská pomoc je skoro výhradně vázána na nákup čínského zboží a služeb a v současné době je taktika „rozvojovou pomoc pro zisk“ novým prvkem čínské rozvojové pomoci (Brautigam 2008: 207). Jelikož zvýhodněné půjčky jsou Čínou chápány jako součást rozvojové pomoci, umožní nám základní kritéria jejich poskytnutí, odhalit povahu čínské rozvojové pomoci. Jednou z podmínek pro financování nějakého projektu je kupříkladu to, že čínské podniky by měly být vybrány jako dodavatelé zařízení, materiálu, technologií a služeb potřebných pro projekt. Nejméně 50 % zakázek projektu by mělo pocházet z Číny.⁴⁰

Skutečnost, že čínská pomoc je silně napojena na byznys, a že Čína při poskytování pomoci dává přednost dohodám o zárukách splacení, vedou k otázkám o podmínečnosti čínské pomoci. Ovšem tyto nejasnosti jsou z velké části způsobené netransparentností čínské rozvojové pomoci. Davies připomíná, že při absenci centrální agentury poskytující čínskou pomoc, nedostatku údajů a netransparentní povaze půjček je velmi těžké definovat, vyčíslit a monitorovat čínskou rozvojovou pomoc na africkém kontinentu (Davies 2008: 154).

Jedinou výjimkou principu nevměšování do vnitřních záležitostí je politika jedné Číny. Pokud země naváže diplomaticky styky s Taiwanem, Peking pozastaví své diplomatické vztahy a tím i svoji ekonomickou pomoc (Brautigam 2009: 150).

V minulosti byli příjemci čínské pomoci socialistické státy, ale ideologická spřízněnost byla méně důležitá než uznání pevninské Číny a principu politiky jedné Číny. Řada afrických států zpřetrhala své diplomatické vztahy s Taiwanem, protože upřednostnily Peking. To dokazuje, že čínská rozvojová pomoc byla podmíněna politickými předpoklady. Nicméně ekonomické reformy v post-maoistické éře a především od 90. let měly za následek, že se podmínky čínské

⁴⁰ <http://www.china-power-contractor.cn/Preferential-Fund.html>, 15.3.2014.

pomoci v rovině ideologické (tzn. podpora socialistických států) v Africe přesunula do roviny „rovného partnerství a vzájemného prospěchu“ se zaměřením na hospodářskou výměnu (Brautigam 2008: 204–208).

Obecně vývoz myšlenek prostřednictvím rozvojové pomoci probíhá při kontaktech mezi diplomaty, při jednání mezi politiky na vysoké i nízké úrovni, skrze každodenní technickou asistenci a skrze selekci jednotlivých technologií a institucí jako součásti celého balíku rozvojové pomoci. Čínské ideje někdy pronikají spíše neplánovaně. Stává se, že afričtí politici přejímají čínské nápady, především v oblasti ekonomických reforem apod. Export idejí není vždy úmyslný. Číňané se například nikdy nepokoušeli vyvázet jejich socialistický revolucionářský model skrze jejich rozvojovou pomoc, ačkoli byli vždy ochotni o něm debatovat se zájemci (Brautigam 1998: 195).

Sautman a Hairong přiznávají čínské rozvojové pomoci v určité míře sledování politický zájmů. Pokud se Čína dostane na mezinárodním fóru do sporu se západními státy, může počítat s africkými státy jako se spojenci. Přesto čínská pomoc není používána jako politický nástroj. Neexistuje žádný důkaz, že by si Čína pro svoji pomoc kladla podmínky, kromě toho že příjemci musí udržovat diplomatické vztahy s ČLR spíše než s Taiwanem. Afričané jsou často přesvědčeni, že společné projekty s Čínou přinášejí ekonomický úspěch oběma stranám. Také ji vidí jako méně náchylnou ke korupci, protože je často ve formě vybudování infrastruktury nebo lékařského personálu, stipendií pro studenty nebo fondy pobízejícím africké podnikatele k investicím v Číně. Podle nich jsou za čínskou pomocí vidět větší výsledky než za tou západní. Tento rozdíl zvýhodňuje Čínu v Afrických očích, přestože v altruistické motivy Číňanů nikdo nevěří (Sautman; Hairong 2007).

6.5 Finance

V posledních letech se objem rozvojové pomoci a zejména tok kapitálu z Číny do Afriky se výrazně zvyšuje. Krom toho, soukromé a polo-soukromé finanční toky z Číny do Afriky jsou stále významnější, včetně přímých zahraničních investic

(FDI). Ovšem v porovnání s ostatními regiony je Afrika stále marginálním příjemcem čínských investic, do Afriky proudí pouze 4 % čínských zahraničních investic (Přílohy: Graf 6). Avšak vzhledem k neexistenci úplných dat o finančních transakcích, velikost těchto finančních toků je spíše odhadována (Christensen 2010).

Čínská rozvojová pomoc se skládá z grantů, dotací, půjček s nulovým úrokem od ministerstva obchodu a zvýhodněných půjček od čínské Exim banky. Podpora vyplácená jinými ministerstvy jako humanitární pomoc od ministerstva pro občanské záležitosti nebo ministerstva obrany nemusí být zachycena. Navíc některé provinční čínské vlády také vyplácí podporu, která není zahrnuta ve statistikách, ale v tomto případě se věří, že se jedná o malé částky. To znamená, že odhadované hodnoty pomoci jsou o něco nižší, než jsou ve skutečnosti (Christensen 2010).

Číňané už neinvestují pouze do těžby, zemědělství či stavebnictví. Podle posledního dokumentu o čínsko-africkém obchodu Čína začíná investovat do zpracovatelského průmyslu, manufaktur, finančnictví, komerční logistiky a nemovitostí (Přílohy: Graf 7). V současné době investuje v Africe více než 2000 čínských podniků ve více než 50 afrických zemích. Čínsko-africký rozvojový fond (CADFund), založený jako jeden ze závazků FOCAC, bude investovat 2,4 miliardy USD do 60 projektů ve 30 afrických státech.⁴¹

Čínská Exim banka je klíčovou politickou (policy) bankou v Číně. Mimo jiné, mezi její činnosti patří poskytování exportních úvěrů čínským společnostem a zahraničním klientům, nabízí devizové záruky a spravuje zvýhodněné úvěry od čínské vlády mířící k zahraničním vládám. Tudiž hlavním cílem banky je podpora čínských obchodních vztahů a to tím, že poskytuje úvěry pro prodejce a kupující (Grimm 2011). V souvislosti s rozvojovou pomocí je Exim banka

⁴¹ China-Africa Economic and Trade Cooperation (2013)

zodpovědná za hodnocení projektů se zvýhodněnými úvěry, a dále přidělování úvěrů a jejich splácení.⁴²

V jakém rozsahu by se měly úvěry od Exim banky kvalifikovat jako rozvojová pomoc je předmětem diskuzí (Brautigam 2009: 162). Za druhé a poněkud obtížnější je otázka míry zvýhodnění u čínských úvěrů. Aby půjčky bylo možné kvalifikovat jako ODA tak musí půjčky zahrnovat grantový či dotační prvek alespoň 25 %. Zatímco západní země zaúčtují úvěry s minimálně 25% grantovým prvkem jako oficiální rozvojovou pomoc (ODA), čínská data jsou založena na odlišné racionalitě. Členové DAC odčítají splacené úvěry ze svých ODA statistik, tudíž údaje od DAC členů ukazují čistou výši pomoci (Grimm 2011).

Jelikož Exim banka získává kapitál na své zvýhodněné půjčky z trhu, ministerstvo financí zahrnuje do rozpočtu pouze to, co vyplatí Exim bance pro úrokové subvence. Brautigam uvádí příklad, kdy Exim banka poskytne zvýhodněný úvěr 100 mil. USD s úrokovou sazbou ve výši 2 %, a sazba centrální banky činí 6 %, tak roční dotace bude 4 % tudíž 4 miliony USD. Takže zvýhodněná půjčka o výši 100 mil. USD poskytnuta v roce 2009 „stojí“ rozpočet zahraniční rozvojové pomoci jen 4 mil. USD za rok (Brautigam 2009: 167).

I když se různé postupy podávání zpráv o zvýhodněných půjčkách časem vyrovnávají (ohledně pomoci od donorů DAC a čínských dat), objevuje se zkreslení, co se týče poskytování úvěrů, pravděpodobně ve prospěch dárců DAC. Čínská pomoc se v tomto případě může jevit jako výhodnější, i když míra zvýhodnění není ve zprávách zahrnuta (Grimm 2011).

Vývozní úvěry stejně jako nedostatečně zvýhodněné půjčky by se neměly započítávat jako rozvojová pomoc, pokud jsou používány ODA standarty, ale spíše jako OOF. Přesto bývají tyto typy finančních toků zahrnuty do rozvojové pomoci, podobně jako se často počítají podepsaná memoranda, které ale ve

⁴² China's Foreign Aid (2013)

skutečnosti nemusí vést k žádným konkrétním činnostem. Nebo to také mohou být rámcové dohody, které vedou k podpisu smluv ve specifických oblastech a pak jsou tedy započítávány dvakrát. Tyto nedostatky poté vedou k šíření nadnesených odhadů o čínské rozvojové pomoci (Grimm 2011).

Další významnou bankou je Čínská rozvojová banka (CDB), jejímž posláním je zvýšit čínskou konkurenceschopnost a blahobyt čínského lidu. Banka také poskytuje nezávazně půjčky do Afriky. S ohledem na politiku spolupráce je důležité uvést, že CDB řídí Čínsko-afriický rozvojový fond (CADFund). Fond s vlastním kapitálem byl vytvořen v roce 2006 jako jedno z opatření oznámených v Pekingu na summitu FOCAC. Fond funguje na tržních principech a na podnikové úrovni. Existuje poměrně málo přesných informací, jak Fond funguje v afrických zemích (Grimm 2011).

Světová banka označila nedostatečnou infrastrukturu jako jednu z největších překážek růstu v Africe.⁴³ Čínská Exim banka poskytuje značné finance na zlepšení infrastruktury. Země OECD naopak většinou přestaly podporovat infrastrukturní projekty už před desítkami let. Čínské firmy se navíc jeví pro Afričany jako výhodnější, protože se spokojí s méně než 10% ziskem ze zakázky, zatímco západní firmy očekávají kolem 25 % zisku (Sautman; Hairong 2006).

6.6 Shrnutí

Z hlediska neokolonialismu jsou pro rozvojovou pomoc zásadní podmínky, které se k ní váží. Vzhledem k čínským vládním dokumentům, které zdůrazňují nevměšování se do vnitřních záležitostí jiných, je čínská pomoc opravdu zdánlivě bezpodmínečná. Toto zdání ovšem narušuje jediná podmínka, kterou si Číňané kladou, a to neuznání Taiwanu. Krom tohoto ale skutečně princip suverenity pro Čínu platí. Číňané svoji pomoc nepodmiňují žádnými vnitropolitickými

⁴³<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/AFRICAEXT/0,,contentMDK:21122948~menuPK:3146421~pagePK:146736~piPK:146830~theSitePK:258644,00.html>, 16.3.2014.

změnami, liberalizací ekonomiky nebo vyžadováním uplatňování zásad dobrého vládnutí jako je tomu v případě Západu.

Obavy z čínské rozvojové pomoci pramení především z nedostatku informací a také z odlišného pojetí rozvoje Číny obsaženém v Pekingském konsenzu v porovnání se západním přístupem. Čína se ve svých oficiálních dokumentech ve spojení *vzájemný prospěch* „přiznává“ k tomu, že její rozvojová pomoc zohledňuje čínské zájmy. Což je poté v praxi vyjádřeno například nutností odebírat při realizaci rozvojového projektu čínské zboží a služby. Tato praktika ovšem není v porovnání s rozvojovou pomocí jiných zemí nijak zvláštní. Třeba členské země DAC OECD se této praxe pomalu zbavují až v posledních letech.

Ovšem můžeme říci, že čínská pomoc je výrazně spojena s ekonomickými cíli, ať už se jedná o ropu, suroviny nebo tržní příležitosti. Čínská pomoc také předpokládá využití čínského zboží a služeb a Čína se také podílí na realizaci většiny projektů, které financuje. To jasně ukazuje, že praxe čínské pomoci souvisí s jejími ekonomickými zájmy.

Také třetina čínských investic směřuje do těžebního průmyslu a další investice do navazujících odvětví. I když Číňané postupně začínají investovat i do jiných oblastí, je zde patrná snaha usnadnit těžbu a transport afrických komodit do Číny. Tento fakt také může být chápán jako znak neokolonialismu, co se týče využívání zdrojů podřízené jednotky. Nicméně suroviny jsou hlavním vývozním artiklem nejen do Číny ale i do ostatních velmocí, například USA z Afriky vyvázejí větší objem ropy.

7. VOJENSKÁ SPOLUPRÁCE

Ačkoli Čína uplatňuje v zahraničních vztazích princip nevměšování se do domácích záležitostí států, v současné době v určité míře pocituje limity této politiky. Čína je v souvislosti se svými strategickými zájmy zapletena do vztahů se „špatnými“ vládami, přičemž jim i poskytuje zbraně, takovým příkladem je např. Súdán. Prodej zbraní a vojenská spolupráce s africkými státy včetně „problémových“ jako Zimbabwe, Súdán či Nigérie, pomáhají Číně získat spojence na půdě OSN pro své politické cíle včetně neuznání Taiwanu a odvrácení pozornosti od vlastního stavu lidských práv (Euka 2011). Poněvadž Peking potřebuje dosáhnout na surovinové zdroje, dodává zbraně i do nestabilních států v Africe především do konfliktních oblastí, na které naopak Západ a OSN uvaluje embarga, aby nedošlo k rozšíření konfliktu a eskalaci násilí do podoby genocidy, masakrů a podobných tragédií, které jsou charakteristické pro tyto regiony. Už několikrát byla Čína přistižena při šíření zbraní, které pomohly vyvolat konflikty nebo zhoršit probíhající⁴⁴ (Alden 2005; Taylor 2005).

Jak Čína rozšiřuje svoji účast v Africe, ocitá se v situacích, kdy se vojensky angažuje do vnitřních záležitostí afrických států. Toto zapojení můžeme rozdělit do tří skupin: prodej čínských zbraní do válečných zón, čínská účast v mírových misích OSN a čínské reakce na únosy Číňanů a útoky na čínská zařízení (Euka 2011). Jelikož je Čína rostoucí ekonomickou a vojenskou mocností, může být samotnými Afričany povzbuzována k většímu zapojení do afrických bezpečnostních otázek. Africká unie (AU) již apeluje na Čínu, aby v této oblasti hrála aktivnější roli. Její schopnost udržet si malé vojenské zapojení v Africe se tedy zmenšuje. Čína deklaruje podporu úsilí OSN, Africké unie a afrických

⁴⁴ Mnoho čínských firem bylo obviněno z nelegálního prodeje zbraní do Libérie, Pobřeží slonoviny, Sierra Leone. Čína prodala do Súdánu v letech 2003 – 2006 zbraně v hodnotě 55 mil. USD, přičemž nedbala na embargo uvalené OSN (Shinn 2008: 161-163). Hloubka pochybných vojenských vztahů Číny a afrických států byla odhalena v roce 2008 při skandálu, kdy Jižní Afrika zastavila čínskou loď vezoucí zbraně do Zimbabwe (Brautigam 2009: 289).

regionálních organizací řešit konflikty a bude se účastnit peacekeepingových operací (Eisenman; Shinn 2012: 163).

Na čínské vojenské angažmá v Africe a jeho dopady existují rozdílné názory. Někteří tvrdí, že díky čínským obchodům s vojenským materiálem mají africké země bezpečnostní alternativu k Západu a že prostřednictvím rozmístění mírových jednotek v afrických nestabilních oblastech, má čínská vojenská přítomnost v Africe pozitivní vliv na kontinent. Někteří naopak tvrdí, že čínské zbraně proudící do Afriky navzdory embargům OSN, slouží k ochraně čínských ekonomických zájmů, které stojí miliony životů a vytváří miliony uprchlíků a zhoršují celkovou situaci v Africe (Enuka 2011).⁴⁵ Čína byla silně kritizována za své postoje ke konfliktu v Dárfúru. Jako stálý člen RB totiž blokovala přijetí důležitých rezolucí (Alden 2007: 106). Ovšem později byl její přínos k ukončení konfliktu i oceněn (Woods 2008).

Zisky z prodeje zbraní do Afriky jsou poměrně malé. Význam těchto obchodů je jinde. Prodej zbraní je totiž vnímán jako prostředek k posílení čínského postavení a vlivu v mezinárodní politice a zároveň zvyšuje možnost získat přístup k významným přírodním zdrojům, zejména ropě. Samotný prodej zbraní však nemůže být vzhledem k charakteru a praxi mezinárodní politiky odsouzeníhodný. Co však staví tyto obchody pod ostrou kritiku je praxe opovrhování zbrojnými embargy OSN a dodávání zbraní odbojným skupinám, což vede k dalšímu zhoršování mírových podmínek oblastí, kam jsou tyto zbraně dováženy (Enuka 2011). Nejvíce přitažlivá je na čínských zbraních nízká cena, jelikož stojí zhruba třetinu co ruské, ale jsou stejně kvalitní. Navíc čínské zbraně jsou odolné a snadné na údržbu. Čínský pragmatismus se projevil například při válce mezi Etiopií a Eritreou v roce 1998–2000, při které obě strany obdržely významné množství vojenského vybavení z Číny (Eisenman; Shinn 2012: 168).

⁴⁵ Číňané také zprovoznili několik menších továren na zbraně v Súdánu, Zimbabwe a Ugandě. A zbraně odtud se samozřejmě používají v tamních konfliktech (Enuka 2011).

Abychom ale Pekingů příliš nekřivdili, je třeba poznamenat, že Čína není největší vývozce zbraní. Je pravdou, že Čína dodává zbraně do rozvojového světa, ale je v celkovém srovnání až pátá za Spojenými státy, Ruskem, Francií a Velkou Británií (srovnání let 1998–2005). Čína také neuvolňuje mnoho oficiálních dat obchodu s vojenským materiálem, přesto se odhaduje, že pravděpodobně drtivá většina afrických států vojensky spolupracuje s Čínou. Vojenská spolupráce (a především výměny na vysoké úrovni) je totiž integrální částí Čínské politiky vůči Africe (Shinn 2008: 162).

V roce 2006 došlo k významné změně v obranné politice ČLR. V Bílé knize o čínské národní obraně se píše o možnosti vojáky čínské lidové armády (PLA) do zahraničí. V roce 2008 bylo v zahraničí 2000 čínských příslušníků mírových jednotek, přičemž 77% z nich se nacházelo právě v Africe (přehled čínské účasti v peacekeepingových operacích viz Přílohy: Tabulka 3). Erika uvádí, že Čína má v tomto ohledu chytře vytvořenou strategii. Většina z příslušníků peacekeepingu je totiž v podpůrných jednotkách, které staví mosty, silnice, letiště atd. Přičemž Číňané se účastní těchto kampaní v oblastech bohatých na přírodní zdroje. Zde leží příležitost, jak si připravit půdu svoji soft power a plnit čínské národní cíle. Mimochodem největší čínské aktivity v peacekeepingu se odehrávají v oblastech, kde už Čína investovala do přírodních zdrojů a kde má Čína ekonomické zájmy (Erika 2011, Shinn 2008: 177).

Podle oficiálních dokumentů se Peking chystá ve vojenské sféře v Africe angažovat v budoucnu ještě silněji. K podpoře míru a stability v Africe se Čína chystá založit Iniciativu čínsko-africké spolupráce pro mír a bezpečnost (Initiative on China-Africa Cooperative Partnership for Peace and Security). Ta bude sloužit pro prohloubení spolupráce s Africkou unií a africkými zeměmi v oblastech týkajících se míru a bezpečnosti v Africe, poskytne finanční podporu pro peacekeepingové mise AU a rozvoj Afrických pohotovostních sil (African

Standby Force), poskytně více výcviku mírových sil AU a úředníky pro mírové a bezpečnostní záležitosti.⁴⁶

Čína nemá v Africe žádné vojenské základny a také trvá na tom, že ani žádné neplánuje zakládat a ani nechce vstoupit do vojenské aliance s žádným africkým státem. Na druhou stranu existují jasné důkazy, že se Čína snaží rozšířit svůj námořní dosah do indického oceánu, zahrnující i východní pobřeží Afriky, aby nemusela spoléhat na americkou námořní ochranu chránící námořní trasy, po kterých je transportováno velké množství importované ropy a surovin z Afriky a Středního Východu. Existuje zde určitá souvislost mezi zeměmi, které jsou příjemci čínské vojenské asistence a mezi těmi, které jsou největšími importéry ropy a surovin do Číny (Eisenman; Shinn 2012: 162).

7.1 Shrnutí

Zapojení Číny ve vojenské oblasti je v každé africké zemi odlišené. Často se jedná o dodávky zbraní, a to i tzv. darebáckým režimům a často také navzdory zbrojním embargům. Aktivní vojenské přítomnosti v afrických státech se Čína vyhýbá, nicméně v posledních letech se účastní peacekeepingových misí, což je vzhledem k povaze čínské zahraniční politiky poměrně neobvyklé. Nicméně Čína nemá v plánu na africkém území stavět žádné vojenské základny ani vojenskou silou či hrozbami ovlivňovat dění v afrických státech.

Shinn a Eisenman upozorňují na přecenění významu čínských bezpečnostních a vojenských vztahů s Afrikou. Čínské bezpečnostní zájmy se nacházejí primárně na jejích hranicích: Jižní Asie, Jihovýchodní Asie, Střední Asie, Západní Asie (včetně Středního Východu), Rusko, Japonsko, Mongolsko a obě Koreje. Čína se také soustředí na schopnost Spojených států a Evropy projektovat svou moc v Asii, zejména v souvislosti možné obrany Taiwanu. Afrika je bezpečnostní starostí pouze pokud by se jednalo o narušení přísunu kriticky důležitých nerostných surovin (Eisenman; Shinn 2012: 164).

⁴⁶ China-Africa Economic and Trade Cooperation (2013)

Imperiální vztahy mají obecně strategicko-vojenský aspekt, a jak poznamenává Howard French, Čína nemůže být nějak zásadně obviňována z používání svých postupů v Africe k posílení své strategické pozice ve světě (French 2006). Ve skutečnosti vojenské zájmy hrají vsutku malou roli v čínském návratu na africký kontinent (Sautman; Hairong 2006).

8. KULTURNÍ VÝMĚNA

Kulturní výměna mezi Čínou a Afrikou není tak bohatě zdokumentována jako třeba obchodní vztahy. Kulturní vztahy mezi oběma regiony jsou tak trochu ve stínu ekonomických a diplomatických reálií, přestože kultura je významnou složkou čínské měkké moci a veřejné diplomacie, kterou Čína v Africe uplatňuje.

Výrazným prvkem této diplomacie bylo zřízení Konfuciánských institutů, a to nejen v Africe, ale v celém světě. První Konfuciánský institut byl zřízen v Nairobi v roce 2005. Tyto instituce jsou financovány čínskou vládou a nabízí výuku čínské mandarínštiny a vzdělání o čínské kultuře pro širokou veřejnost. Dnes se těchto institutů nachází v Africe kolem dvaceti.⁴⁷ V roce 2008 Čína přislíbila poskytnout 20 milionu juanů na vzdělávací projekty v JAR, které zahrnují i výuku mandarínštiny na padesáti místních vysokých školách. Podpora pro návštěvnické obchodní a kulturní programy se rozšiřuje již od roku 2004, kdy byl založen Africký kulturní program pro návštěvníky. Čína poskytuje tisíce stipendií pro africké studenty ročně, zvyšuje se počet afrických podnikatelů stěhujících se do Číny a také se v čínských městech začínají tvořit africké diaspory. Na druhou stranu migruje velkých počet menších čínských podnikatelů do Afriky, kteří zakládají obchody nejen ve velkých afrických městech ale také v menších městech a obcích. Ovšem mezi Číňany a Afričany stále zůstává silná jazyková bariéra, přičemž ve větších městech se čínská komunita drží pohromadě bez větších sociálních kontaktů s místními (Cooke 2009: 34).

Čína se snaží sociální napětí zmírňovat odstraněním informační propasti a přijala několik opatření. Například čínská státní tisková agentura Xinhua zvýšila počet svých zastoupení v Africe na dvacet. V roce 2008 byla nastartována služba Čínsko-africké zprávy (China-Africa News) a na začátku roku 2012 Čínská centrální televize (CCTV) otevřela vysílací studio v Nairobi, které bylo první takovou pobočkou mimo Čínu. Čína tímto způsobem aktivně představuje svou

⁴⁷ <http://confuciusinstitute.unl.edu/>, 16.4.2014.

kulturu a hodnoty a snaží se do Afriky rozšiřovat svá státní média.⁴⁸ Na africkém kontinentu také působí Mezinárodní rádio Čína (China Radio International – CRI), které má své kanceláře v Káhiře, Lagosu, Nairobi a Harare. V roce 2000 bylo napočítáno v Africe 100 milionů posluchačů tohoto rádia (Eisenman; Shinn 2012: 208).

8.1 Shrnutí

Oblast vývozu kultury či kulturní dominance se zdá být ze všech aspektů neokolonialismu v čínsko-afrických vztazích nejasnější. V žádném zdroji se nebyla nalezena zmínka o vnucování čínské kultury či idejí africkým státům. Číňané ani nevnučují africkým státům svůj systém tržního socialismu ani jiné vlastní myšlenky. Praxe čínské zahraniční politiky je opravdu pragmatická, v podstatě ideologicky prázdná.

Kulturní aspekt čínského angažmá v Africe je odlišný od dřívějšího evropského koloniálního modelu kulturního paternalismu. V základě, Čína se neřídí civilizační misí, která má Afriku reformovat a Afričany zachránit od primitivního způsobu života. Na rozdíl od pokusů francouzských koloniálních úřadů pofrancouzštit Afričany předáváním francouzštiny, etikety a zvyků, čínské úřady nemají zájem přetvářet Afričany na Číňany (Rupp 2008: 77).

⁴⁸ <http://www.un.org/africarenewal/magazine/january-2013/china-heart-africa>, 16.4.2014.

9. ZÁVĚR

Tato diplomová práce má za cíl prozkoumat čínsko-africké vztahy a podrobit je zhodnocení na pozadí konceptu neokolonialismu. Čínsko-africké vztahy byly zkoumány v kontextu čínské zahraniční politiky a v širším pojetí čínské měkké moci. Analýze byla podrobena spolupráce v ekonomické, vojenské a kulturní oblasti a také problematika rozvojové pomoci, které jsou považovány za nejdůležitější sféry, kde se neokolonialismus uplatňuje.

Čínská zahraniční politika zaznamenala velký obrat po roce 1979, kdy byla revidována v souvislosti s implementací reformu zahájených Teng Siao-Pingem. Tato změna zahraniční politiky byla charakterizována ekonomickým otevřením se okolnímu světu a začátkem integrace do mezinárodního ekonomického řádu. Čínská zahraniční politika je založena na principech suverenity a teritoriální integrity, přičemž jakékoli podmínky ve svých vztazích s ostatními státy kromě toho, že musí přijmout politiku jedné Číny. Čínská zahraniční politika je částečně zaměřena na vytvoření mezinárodního systému, který není ovládán jedním hegemonem, ale vyznačuje se multipolaritou, multilateralismem a rovností mezi všemi státy.

Jak bylo dokázáno v kapitole věnované čínské zahraniční politice, současné čínské vztahy s ostatními státy oproti minulosti postrádají ideologickou složku a naopak dnešní zahraniční politika Čína je formována strategickými národními zájmy, což vede v akademických kruzích k vnímání zahraniční politiky jako čistě pragmatické. Zahraničněpolitické chování Číny je ovlivňováno několika rozpory, mezi kterými se čínská zahraniční politika pohybuje. Tyto problematické rozpory se poté projevují i v praktické rovině, například v případě zapojení se do peacekeepingových operací.

Jak již bylo v této práci několikrát zmíněno, čínsko-africké vztahy jsou založeny na rétorice o společné identitě v rámci globálního Jihu a podobných historických zkušenostech. Během procesu dekolonizace Čína rozvíjela vztahy s africkými osvobozeneckými hnutími poskytováním, technické, finanční a vojenské podpory

a s nově nezávislými státy realizovala velké projekty v rámci rozvojové pomoci. Čína byla v této době lídrem nezúčastněných států, což jí přinášelo vliv i v Africe. Během 80. let se čínsko-africké vztahy v určité míře ochladily v důsledku vnitřních reforem probíhajících v Číně. Avšak po incidentu na Náměstí nebeského klidu v roce 1989 se Čína dostala do sporu se západními státy, a proto uznala za vhodné obrátit svoji pozornost zpět k Africe. Současné čínsko-africké vztahy jsou založeny primárně na ekonomické spolupráci a diplomacii.

Čína je jedním z nejvýznamnějších aktérů, který se podílí na tzv. novém geopolitickém dělení Afriky, které je charakterizováno zvýšeným zájmem světových mocností o Afriku. Tento zájem je způsoben stoupající spotřebou a stoupajícími cenami strategických nerostných surovin, zejména ropy. Hovoří se proto o nové formě rozparcelování si Afriky mezi světovými mocnostmi, čehož se účastní i Čína.

Čínsko-africké vztahy jsou koordinovány prostřednictvím Fóra pro čínsko-africkou spolupráci (FOCAC), které bylo založeno v roce 2000. Ačkoli FOCAC umožňuje úspěšnou spolupráci v různých oblastech, včetně posílení obchodních vztahů, tak je v podstatě strategickým diplomatickým nástrojem Pekingu, jelikož Čína nastoluje agendu a řídí celý proces (Taylor 2011: 100).

Obchod mezi Čínou a Afrikou zažívá od roku 2000 rapidní růst a Čína se stala pro Afriku největším obchodním partnerem. To je způsobeno především čínskou poptávkou po nerostných surovinách, které potřebuje k udržení růstu svého průmyslu. Naopak do Afriky míří z Číny především průmyslové výrobky s přidanou hodnotou. Čínská poptávka po surovinách má podíl na rostoucích cenách surovin, a to má samozřejmě i pozitivní efekt na africký ekonomický růst. Nicméně pro africké země se skrývá nebezpečí v tom, že jejich ekonomiky jsou závislé na vývozu surovin. Problematickým důsledkem výrazného čínského zájmu o suroviny je bohatnutí afrických elit, přičemž zisky z obchodu se

nedostávají k většinové populaci. Čína také iniciuje zřizování zvláštních ekonomických zón v Africe, jejichž význam pro rozvoj Afriky je diskutabilní.

Rozvojová pomoc Číny v Africe, zejména ve formě finanční pomoci, je do velké míry ovlivněna strategickým uvažováním. Programy čínské rozvojové pomoci jsou navrženy tak, aby vedly k obchodnímu zisku. Některé projekty čínské rozvojové pomoci se úplně netýkají rozvoje v pravém smyslu slova. Například prestižní projekty typu výstavby sportovních stadionů či vládních budov jsou považovány za projekty sloužící k zalíbení se africkým vůdcům.

Další projekty jsou spojeny s usnadněním čínských obchodních zájmů. Typickým příkladem jsou zvýhodněné půjčky zaměřené na rozvoj infrastruktury nebo půjčky zaručené nerostnými surovinami. Čínské investice v Africe proudí zejména do strategických odvětví průmyslu a jsou iniciovány spíše státem než trhem. Na druhou stranu čínská rozvojová pomoc ztělesněná tzv. pekingským konsenzem je v Africe vítanou alternativou k západní formě pomoci a mnoha projektům čínské rozvojové pomoci nelze upřít úspěchy v rozvoji. Ačkoli nejsou motivy čínských investic zejména do infrastruktury zcela jistě čistě altruistické, je třeba respektovat tento čínský přístup k rozvoji založený na vlastních zkušenostech a je třeba říci, že investice do infrastruktury samotní Afričané oceňují jako výraznou pomoc k pokroku.

V poslední době se Čína začala neochotně zapojovat do peacekeepingových misí v Africe. Zde je vidět rozpor v čínské zahraniční politice, protože peacekeeping je v podstatě porušením principu suverenity a nevměšování se. Čína se kvůli těmto principům tradičně zdráhala zapojit do mírových misí, nicméně s její rostoucí mocí zároveň přichází zodpovědnost přispět k mezinárodnímu míru a bezpečnosti. Účast v mírových misích v Africe jako v případě Súdánu ukazuje na pokrytectví čínské zahraniční politiky v tom smyslu, že Čína do Súdánu dodává zbraně rozdmýchávající konflikt, zatímco se ho snaží zastavit prostřednictvím mírové mise.

Nyní si můžeme zodpovědět otázku, jaké neokoloniální mechanismy Čína používá? Čínsko-afriké vztahy splňují předpoklad neokolonialismu pouze do určité míry. Při pohledu na nevyváženou obchodní bilanci mezi oběma aktéry je patrné klasické neokoloniální schéma vytěžování přírodních zdrojů ze slabších států, přičemž z mocnosti do těchto států proudí zboží s přidanou hodnotou. Nicméně nebylo dokázáno, že Čína zasahuje aktivně do cen komodit, které africké státy vyvážejí a také neexistují důkazy o tom, že by Čína diktovala africkým vládám měnovou politiku či zasahovala do jejich rozhodnutí týkající se hospodářské politiky.

Charakteristickým znakem neokolonialismu je vměšování se do vnitropolitických a mezinárodněpolitických záležitostí státu. Tento rys neokoloniálních vztahů je naplněn pouze ve formě politiky jedné Číny. Jelikož k navázání vztahů s Čínou musí africké státy zpřetrhat oficiální vztahy s Taiwanem. To je v podstatě jedinou podmínkou, kterou Čína vyžaduje. Co se týče rozvojové pomoci, platí pouze tato podmínka pro poskytnutí pomoci. Jiným způsobem Čína svoji rozvojovou pomoc nepodmiňuje, tudíž neusiluje o žádnou formu ekonomických ani politických změn v afrických státech, jako se tomu děje v případě Západu a rozvojové pomoci podmíněné implementací neoliberální ekonomiky a hodnot obsažené v konceptu dobrého vládnutí. Čína se také nesnaží rozšiřovat svoji kulturu a ideje. Veškeré aktivity v této oblasti slouží spíše k seznámení zahraničního obecnstva se svoji kulturou.

Zapojení Číny ve vojenské oblasti je v každé africké zemi odlišené. Často se jedná o dodávky zbraní, a to i tzv. darebáckým režimům a často také navzdory zbrojním embargům. Aktivní vojenské přítomnosti v Afrických státech se Čína vyhýbá, nicméně v posledních letech se účastní peacekeepingových misí, ke kterým je ale spíše donucena určitou zodpovědností světové velmoci za mezinárodní pořádek.

Závěry výzkumu čínsko-afričských vztahů s ohledem na charakteristiky neokolonialismu jsou nejednoznačné. V některých aspektech může být Čína

z neokolonialismu obviněna, ale některé nesplňuje. Vzhledem k analýze nejdůležitějších oblastí spolupráce mezi Čínou a Afrikou se hlavní teze této diplomové práce, která zní, že *Čína se ve vztahu s Afrikou dopouští neokolonialismu*, nepotvrdila ve všech aspektech. Neokolonialismus totiž předpokládá kontrolu nad politickými, ekonomickými, vojenskými záležitostmi státu a dominanci kultury nekoloniální mocnosti a tyto kritéria, tak jak jsem je stanovil v této práci, se v čínsko-afriických vztazích na základě výzkumu provedeného v této práci v plné míře nepotvrdily. Jednoznačná odpověď na otázku, zda je čínské angažmá v Africe nekoloniální, nemůže být zde vyslovena, jelikož pro někoho může být i splnění dílčích charakteristik neokolonialismu důkazem o plnohodnotném nekoloniálním vztahu mezi Čínou a Afrikou.

Nicméně vzhledem k výsledkům mého výzkumu se spíše ztotožňuji s názory autorů, kteří tvrdí, že v zásadě vztahy mezi Čínou a Afrikou nejsou nekoloniální. A to především z toho důvodu, že Čína respektuje národní suverenitu afrických států a neusiluje o politickou a ekonomickou nadvládu nad africkými národy. Například Stephanie Rupp v souvislosti s tímto uvádí, že současná angažovanost Číny v Africe probíhá v rámci postkoloniálního světového řádu a státy v současném globálním kontextu netolerují neskrývané ambice hegemonické nadvlády, charakterizované evropskou kolonizací Afriky. Avšak několik rysů afrického postkoloniálního státu, které přispěly k ekonomické bídě a politickému úpadku kontinentu, jsou strukturálně slučitelné s čínským pronikáním a partnerstvím. Čína není zatížena morálními frázemi Západu, které lpí na demokracii a transparentnosti jako předpokladech pro ekonomické zapojení. Výsledkem je, že Čína má jedinečnou pozici, aby využila strukturální spřízněnosti s africkými postkoloniálními státy (Rupp 2008: 79).

Sautman a Hairong ve svých pracích podrobují výzkumu spojení čínského angažmá v Africe s neokolonialismem a docházejí k závěru, že k tomu aby Čína mohla být označena za kolonizátora, musela by praktikovat koloniální způsob shromažďování prostřednictvím nátlaku na africké elity k přijímání rozhodnutí, které budou výhodné pro Čínu. Čína by se musela zapojovat do rasového útlatku

a bohatnout díky monopolizaci afrických zdrojů, obchodu a práce. Čína ale nekontroluje žádný africký stát (Sautman; Hairong 2006).

Sautman a Hairong tvrdí, že diskurs označující Čínu za kolonizátora slouží: k demonstraci nadřazenosti liberálních politických systémů, boji proti relativismu v politické sféře, prezentaci současného západního vlivu jako nezbytného pro africký pokrok, vytěsnění historie koloniálního útlaku, obhajobě západního neoliberalismu proti takzvanému státocentrickému rozvoji a k zesilování nacionalismu v bývalých koloniálních státech skrze vykreslování jejich budoucího soupeření s Čínou (Sautman; Hairong 2006).

Dva ústřední faktory, které byly motorem koloniálních tahanic – stoupající poptávka po přírodních zdrojích a mezinárodní soutěž pro zajištění monopolního přístupu k těmto zdrojům – jsou také patrné v současném zapojení Číny v Africe (Rupp 2008: 66).

Přesto jsou na mezinárodní scéně čínsko-africké vztahy na zcela jiné úrovni, než jak se chovaly evropské mocnosti vůči svým africkým koloniím. Čína aktivně rozvíjí a posiluje diplomatické vztahy s africkými státy na bilaterální i multilaterální úrovni, přičemž zdůrazňuje rovnost ve vztazích (Rupp 2008: 68). Čína vnímá při svém jednání s africkými státy jako sobě rovné a respektuje jejich suverenitu. Krom toho, obchodní aktivity Číny v Africe, jako je dovoz ropy a dalších surovin, mění potencionální africké bohatství na skutečné bohatství. Čínské zapojení v Africe významně přispívá k hospodářskému rozvoji Afriky v posledních letech. Jeho pozitivní dopad na kontinentu je prokázán ekonomickým rozvojem a přenosem technologií. Například Súdán není pouze vývozcem ropy, vytvořil se tam celý systém zahrnující průzkum, těžbu, rafinaci a logistiku. Čínsko-africké vztahy mají kořeny dávno předtím, než se objevila čínská potřeba surovin v 90. letech. Zatímco Číňané z Afriky vyváží ropu, dováží elektronické, strojní a high-tech produkty, které Afričané nutně potřebují (Li 2008: 37).

10. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

10.1 Primární zdroje

Beijing Declaration of the Forum on China-Africa Cooperation, dostupné na <http://www.focac.org/eng/ltda/dyjbzjhy/DOC12009/t606796.htm>, 11.3.2014.

China-Africa Economic and Trade Cooperation (2013), dostupné na <http://www.safpi.org/sites/default/files/publications/China-AfricaEconomicandTradeCooperation.pdf>, 5.3.2014.

China's Foreign Aid: 2011, dostupné na http://english.gov.cn/official/2011-04/21/content_1849913.htm, 13.3.2014.

Programme for China-Africa Cooperation in Economic and Social Development, dostupné na <http://www.focac.org/eng/ltda/dyjbzjhy/DOC12009/t606797.htm>, 11.3.2014.

UNCTAD: 2013. World Investment Report 2013. Dostupné na http://unctad.org/en/publicationslibrary/wir2013_en.pdf, 3.3.2014.

10.2 Sekundární zdroje

African Development Bank Group: 2011. *China and Africa: An Emerging Partnership for Development*, dostupné na http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Anglais_china.pdf, 17.3.2014.

ABRAMOVICI, Pierre: 2004. United States: the new scramble for Africa. *Review of African Political Economy*, No. 31, str. 685–90.

ALDEN, Chris: 2007. *China in Africa*. London: Zed Books.

ALDEN, Chris: 2005. China in Africa. *Survival: Global Politics and Strategy*, Vol. 47, No. 3, str. 147–164.

ALDEN, Chris; DAVIES, Martyn: 2006. A Profile of the Operations of Chinese Multinationals in Africa. *South African Journal of International Affairs*, Vol. 13, No. 1, str. 83–96.

ALEMAZUNG, Joy Asongazoh: Post-Colonial Colonialism: An Analysis of International Factors and Actors Marring African Socio-Economic and

Political Development. *The Journal of Pan African Studies*, Vol. 3, No. 10, str. 62–84.

AMIN, Samir: 1973. *Neo-colonialism in West Africa*. New York: Monthly Review Press.

BBVA Research: 2013. *Economic Watch China*, dostupné na http://www.bbvaresearch.com/KETD/fbin/mult/131217_ChinaWatch_ODI_EN_tcm348-415847.pdf?ts=1032014, 3.4.2014.

BRAUTIGAM, Deborah: 2008. *China's Foreign Aid in Africa: What Do We Know?* In. Rotberg, Robert ed. *China into Africa: Trade, Aid and Influence*, Washington: Brookings Institution Press, str. 197–216.

BRAUTIGAM, Deborah; TANG, Xiaoyang: 2011. African Shenzhen: China's special economic zones in Africa. *Journal of Modern African Studies*, Vol. 49, No. 1, str. 27–54.

BRAUTIGAM, Deborah: 2009. *The Dragon's Gift: The Real Story of China in Africa*. New York: Oxford University Press.

BRAUTIGAM, Deborah: 1998. *Chinese Aid and African Development: Exporting Green Revolution*. Basingstoke: MacMillan.

COOKE, Jennifer: 2009. *China's Soft Power in Africa*. In. McGiffert, Carola ed. *Chinese Soft Power and Its Implications for the United States*, dostupné na <https://csis.org/publication/chinese-soft-power-and-its-implications-united-states>, 16.3.2014.

Center for Global Development: 2013. *China's Development Finance to Africa: A Media-Based Approach to Data Collection*. Dostupné na www.cgdev.org, 14.1.2014.

Center for Chinese Studies: 2013. *The Gambia defecting from Taiwan – Misunderstanding the „One China“ policy?*, dostupné na http://www.ccs.org.za/wp-content/uploads/2013/11/CCS_Commentary_One_China_Gambia_YK.pdf, 23.1.2014.

DAVIES, Martyn: 2008. *Special Economic Zones: China's Developmental Model Comes to Africa*. In. Rotberg, Robert ed. *China into Africa: Trade, Aid and Influence*, Washington: Brookings Institution Press, str. 137–154.

D'HOOOGHE, Ingrid: 2005. *Public Diplomacy in the People's Republic of China*. In. Melissen, Jan ed. *The New Public Diplomacy*, New York: Palgrave Macmillan, str. 88–105.

EISENMAN, Joshua; SHINN, David: 2012. *China and Africa: A Century of Engagement*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

ENUKA, Chuka: 2011. China's Military Presence in Africa: Implications for Africa's Wobbling Peace. *Journal of Political Studies*, Vol. 18, No. 1, str. 15–30.

FRENCH, Howard: 2006. Commentary: China and Africa. *African Affairs*, 106/422, str. 127–132.

FRYNAS, Jędrzej; PAULO, Manuel: 2007. A New Scramble for African Oil? Historical, Political, and Business Perspectives. *African Affairs*, 106/423, str. 229–251.

GRIMM, Sven: 2011. *Transparency of Chinese Aid*. Dostupné na http://www.aidtransparency.net/wp-content/uploads/2011/08/Transparency-of-Chinese-Aid_final.pdf, 12.3.2014.

HOCKING, Brian: 2005. *Rethinking the New Public Diplomacy*. In. Melissen, Jan ed. *New Public Diplomacy*, New York: Palgrave Macmillan, str. 28–46.

CHRISTENSEN, Benedicte Vibe: 2010. *China in Africa: Macroeconomic Perspective*, dostupné na <http://www.cgdev.org/publication/china-africa-macroeconomic-perspective-working-paper-230>, 9.3.2014.

CHOW, Edward: 2009. *China's Soft Power in Developing Regions: New Major Player in the International Oil Patch*. In. McGiffert, Carola ed. *Chinese Soft Power and Its Implications for the United States*, dostupné na <https://csis.org/publication/chinese-soft-power-and-its-implications-united-states>, 16.3.2014.

KIEH, Klay George: 2008. *Introduction: From the Old to the New Globalization*. In. Kieh, Klay George ed.: *Africa and the New Globalization*, Hampshire: Ashgate, str. 1–12.

KOSHY, Susan: 1999. From Cold War to Trade War: Neocolonialism and Human Rights. *Social Text*, No. 58, str. 1–32.

- KURLANTZIK, Joshua: 2009. *China's Soft Power in Africa*. In. Li, Mingjiang ed. *Soft Power: China's Emerging Strategy in International Politics*, Plymouth: Lexington Books, str. 165–184.
- KURLANTZIK, Joshua: 2007. *Charm Offensive: How China's Soft Power Is Transforming the World*. New Haven: Yale University Press.
- LEONARD, Mark: 2002. *Public Diplomacy*. London: Foreign Policy Center.
- LI, Anshan: 2008. *China's New Policy toward Africa*. In. Rotberg, Robert ed. *China into Africa: Trade, Aid and Influence*, Washington: Brookings Institution Press, str. 21–49.
- LI, Anshan: 2007. China and Africa: Policy and Challenges. *China Security*, Vol. 3, No. 3, str. 69 – 93.
- LUMUMBA-KASONGO, Tukumbi: 2011. China-Africa Relations: A Neo-Imperialism or a Neo-Colonialism? A Reflection. *African and Asian Studies*, No. 10, str. 234–266.
- MELISSEN, Jan: 2005. *The New Public Diplomacy: Between Theory and Practise*. In. Melissen, Jan ed. *The New Public Diplomacy*, New York: Palgrave Macmillan, str. 3–27.
- MITCHELL, Derek; MCGIFFERT, Carola: 2007. *Expanding the „Strategic Periphery“: A History of China's Interaction with the Developing World*. In. Eisenman, Joshua; Heginbotham, Eric; Mitchell, Derek eds. *China and the Developing World*, New York: M. E. Sharpe, str. 3–28.
- MOLNAR, Thomas: 1965. Neo-Colonialism in Africa. *Modern Age*, Spring 1965, 175–186.
- MURITHI, Tim: 2009. *Aid colonisation and the promise of African continental integration*. In. Abbas, Hakima; Nyiragira, Yves ed. *Aid to Africa: Redeemer or Coloniser?*, Cape Town: Pambazuka Press, str. 1–12.
- NATHAN, Andrew; SCOBELL, Andrew: 2012. How China Sees America. *Foreign Affairs*, Vol. 91, Issue 5, str. 32–47.
- NAIDU, Sanusha: 2007. *China-African Relations in the 21st Century: A "Win-Win" Relationship*. In. Margaret C Lee, Henning Melber, Sanusha Naidu, Ian Taylor: *China in Africa*, Stockholm: Elanders Gotab AB, str. 41–46.

NKRUMAH, Kwame: 1965. *Neo-Colonialism, The Last Stage of Imperialism*. London: Thomas Nelson & Sons, dostupné na <http://www.marxists.org/subject/africa/nkrumah/neo-colonialism/>, 12.2:2014.

NYE, Robert: 2011. *The Future of Power*. New York: Public Affairs.

NYE, Robert: 2004. *Soft power: the means to succes in world politics*. New York: Public Affairs.

NYIKAL, Harold: 2005. *Neo-Colonialism In Africa: The Economic Crisis In Africa And The Propagation Of The Status Quo By The World Bank/IMF And WTO*. Dostupné na <http://www.fichier-pdf.fr/2013/10/14/neo-colonialism-in-africa/>, 16.1.2014.

OBADINA, Tunde: 2000. *The myth of Neo-colonialism. Africa Economic Analysis*. Dostupné na <http://www.afbis.com/analysis/neo-colonialism.html>, 16.1.2014.

OBI, Cyril: 2010. *African Oil in the Energy Security Calculations of China and India*. In. Cheru, Fantu; Obi, Cyril eds. *The Rise of China and India in Africa: Challenges, Opportunities and Critical Interventions*, London: Zed Books, str. 181–192.

PETERKOVÁ, Jana: 2006. Veřejná diplomacie – jen módní pojem nebo skutečná změna? *Mezinárodní vztahy*. Číslo 3, str. 83–99.

RAMO, Joshua Cooper: 2004. *The Beijing Consensus*. London: Foreign Policy Center.

RUPP, Stephanie: 2008. *Africa and China: Engaging Postcolonial Interdependecies*. In. Rotberg, Robert ed. *China into Africa: Trade, Aid and Influence*, Washington: Brookings Institution Press, str. 65–86.

SAUTMAN, Barry; HAIRONG, Yan: 2007. Friends and Interests: China's Distinctive Links with Africa. *African Studies Review*, Vol. 50, No. 3, str. 75–114.

SAUTMAN, Barry; HAIRONG, Yan: 2006. East Mountain Tiger, West Mountain Tiger: China, The West and „Colonialism“ in Africa. *Maryland Series in Contemporary Asian Studies*, No. 3, str. 1–77.

SHINN, David: 2008. *Military and Security Relations: China, Africa, and the Rest of the World*. In. Rotberg, Robert ed. *China into Africa: Trade, Aid and Influence*, Washington: Brookings Institution Press, str. 155–195.

- SOUTHALL, Roger: 2009. *Scrambling for Africa? Continuities and Discontinuities with Formal Imperialism*. In. Southall, Roger; Melber, Henning eds. *A New Scramble for Africa? Imperialism, Investment and Development*, Scottsville: University of KwaZulu-Natal Press, str. 1–34.
- TAYLOR, Ian: 2011. *The Forum on China-Africa Cooperation (FOCAC)*. Abingdon: Routledge.
- TAYLOR, Ian: 2006. *China and Africa: Engagement and Compromise*. Abingdon: Routledge.
- TAYLOR, Ian: 2005. China's Oil Diplomacy in Africa. *International Affairs*, Vol. 82, No. 5, str. 937–959.
- WANG, Jian: 2011. *Introduction: China's Search of Soft Power*. In. Wang, Jian ed. *Soft Power in China: Public Diplomacy through Communication*, New York: Palgrave Macmillan, str. 1–18.
- WOODS, Ngaire: 2008. Whose Aid? Whose Influence? China, emerging donors and the silent revolution in development assistance. *International Affairs*, Vol. 84, No. 6, str. 1205–1221.
- XINBO, Wu: 2004. *Four Contradictions Constraining China's Foreign Policy Behavior*. In. Zhao, Suisheng ed. *Chinese Foreign Policy: Pragmatism and Strategic Behavior*, New York: M. E. Sharpe, str. 58–65.
- XU, Weizhong: 2008. *Sino-African Relations: New Transformations and Challenges*. In. Guerrero, Dorothy-Grace; Manji, Firoze eds. *China's New Role in Africa and the South*, Nairobi: Fahamu, str. 67–77.
- ZAFAR, Ali: 2007. The Growing Relationship Between China and Sub-Saharan Africa: Macroeconomic, Trade, Investment and Aid Links. *The World Bank Research Observer*, Vol. 22, No. 1, str. 103–130.
- ZÁHOŘÍK, Jan: 2010. *Subsaharská Afrika a světové mocnosti v éře globalizace*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- ZHAO, Suisheng: 2004a. *Chinese Foreign Policy Behavior*. In. Zhao, Suisheng ed. *Chinese Foreign Policy: Pragmatism and Strategic Behavior*, New York: M. E. Sharpe, str. 3–20.
- ZHAO, Suisheng: 2004b. *Chinese Nationalism and Pragmatic Foreign Policy Behavior*. In. Zhao, Suisheng ed. *Chinese Foreign Policy: Pragmatism and Strategic Behavior*, New York: M. E. Sharpe, str. 66–90.

10.3 Internetové prameny

AidData, <http://china.aiddata.org>

BBC, <http://www.bbc.co.uk/>

BBVA Research, www.bbva.com

Belfer Center for Science and International Affairs,
<http://belfercenter.hks.harvard.edu/>

The Beijing Axis, <http://thebeijingaxis.com/en/>

Center for Global Development, <http://www.cgdev.org/>

Centre of Chinese Studies, <http://www.ccs.org.za/>

Center for Strategic and International Studies, <https://csis.org/>

China Contractor, <http://www.china-power-contractor.cn/>

E15.cz, <http://www.e15.cz/>

The Economist, www.economist.com/

Embassy of the People's Republic of China in the United States,
<http://www.china-embassy.org/eng/>

European Parliamentary Research Service, <http://epthinktank.eu/>

Forum on China-Africa Cooperation, <http://www.focac.org/eng/>

The Guardian, <http://www.guardian.co.uk/>

International Aid Transparency Initiative, <http://www.aidtransparency.net/>

Oxford Dictionary, <http://www.oxforddictionaries.com>

Oxford Journals, <http://oxfordjournals.org/>

Pambazuka News, <http://pambazuka.org>

Permanent Mission of the People's Republic of China to the UN,
<http://www.china-un.org/eng/>

South African Foreign Policy Initiative, <http://safpi.org/>

Tanzania-Zambia Railway Authority, <http://tazarasite.com/>

United Nations Conference on Trade and Development,
<http://unctad.org/en/Pages/Home.aspx>

World Bank, <http://www.worldbank.org/>

11. RESUMÉ

China-Africa relations are frequently discussed by scholars, politicians and general public at the present time. This is due to increase of Chinese economic, diplomatic and military power. The fact that China is raising global power raises concerns, especially in the West. Chinese engagement in Africa dates back to the 50s but we can see strengthening relations among China and African states since year 2000. Economic exchange between China and Africa has rapidly grown, primarily because China is looking for sources of raw materials and new markets for own manufactured goods. Some scholars, politicians, analysts and journalists are accusing China of neocolonial behaviour in Africa in connection with phenomenon called new scramble.

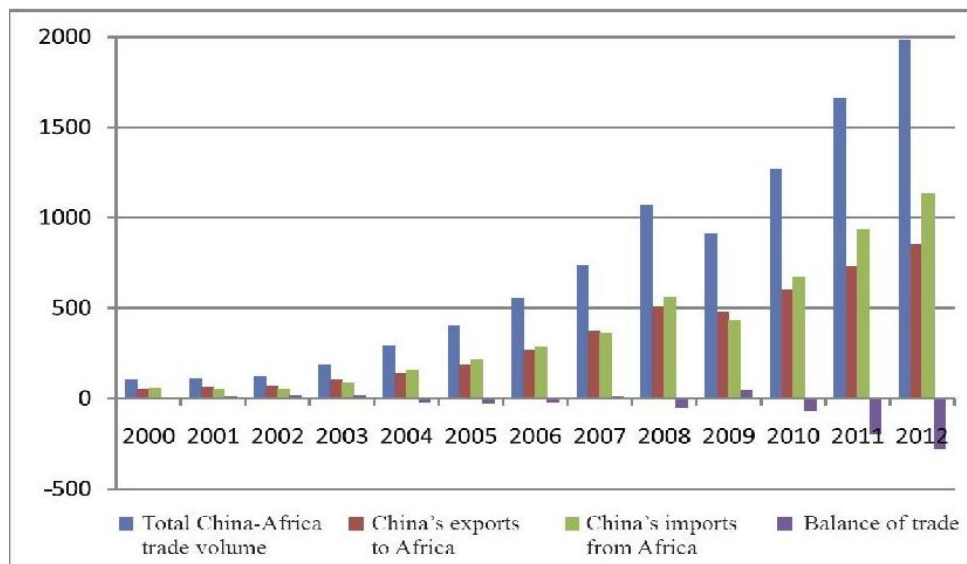
This diploma thesis describes China-Africa relations and seeks answer to a question if China is really neocolonial power in Africa. Author of this thesis analyzes China-Africa relations in the context of China's foreign policy and its using of soft power and public diplomacy. There have been determined several criteria of neocolonialism that are applied to Chinese engagement in Africa.

Theoretical background of this thesis consists in theory of soft power, public diplomacy and neocolonialism. The following chapter involves a description of the nature of China's foreign policy. Next chapter applies historical context of China-Africa relations and introduces new scramble for Africa, which is mentioned in connection with Chinese engagement in Africa.

Author of this thesis established these criteria of neocolonialism: economic ties, conditions of development aid, military presence, cultural expansion, which are analyzed in particular chapters. Conclusions of these particular surveys are linked with the theory of neocolonialism in the closing chapter.

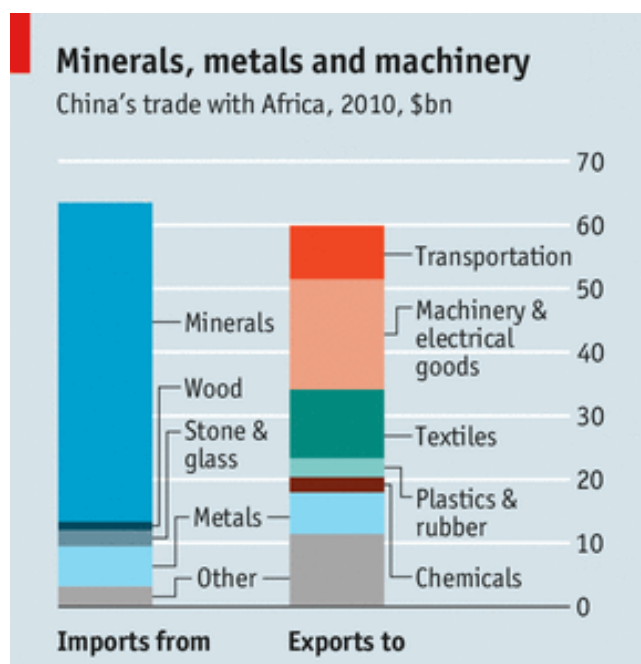
12. PŘÍLOHY

Graf 1. Objem čínsko-afrického obchodu v období od 2000-2012.

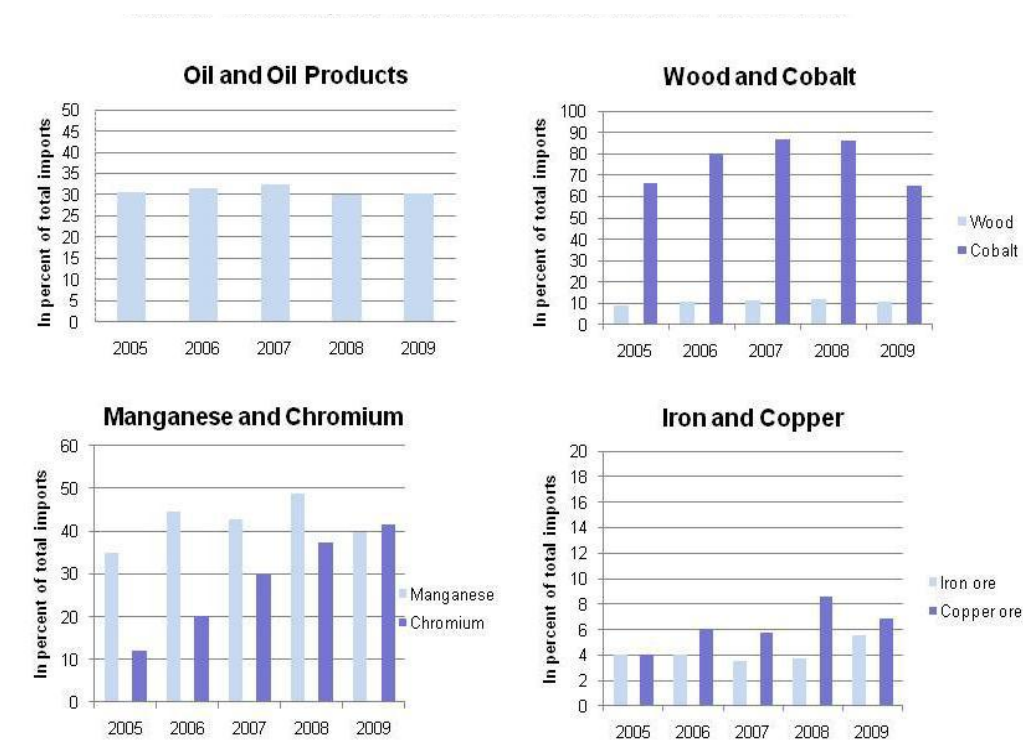
Zdroj: China-Africa Economic and Trade Cooperatin (2013)

Graf 2. Složení čínského obchodu s Afrikou.

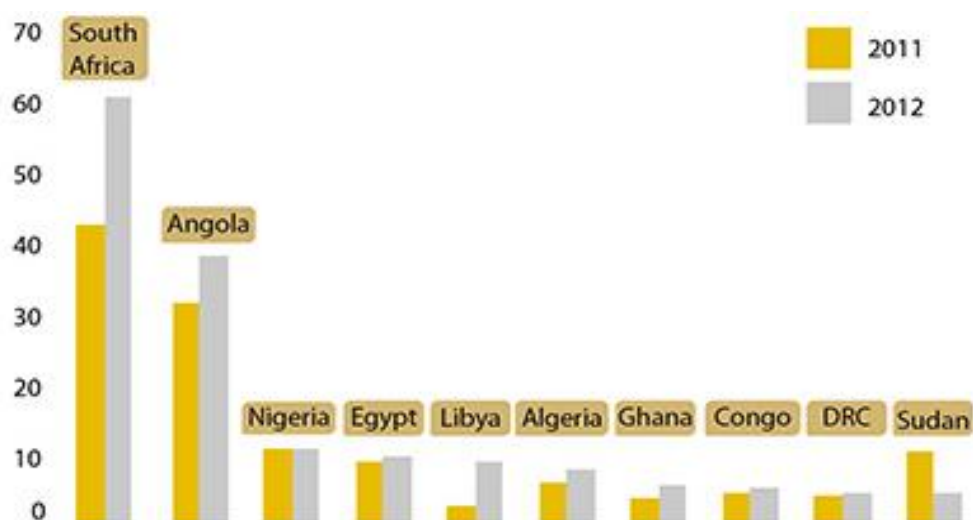
Zdroj: The Economist, dostupné na <http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21574012-chinese-trade-africa-keeps-growing-fears-neocolonialism-are-overdone-more>, 8.3.2014.

Grafy 3. Čínský import nerostných surovin z Afriky v procentech celkového čínského importu.

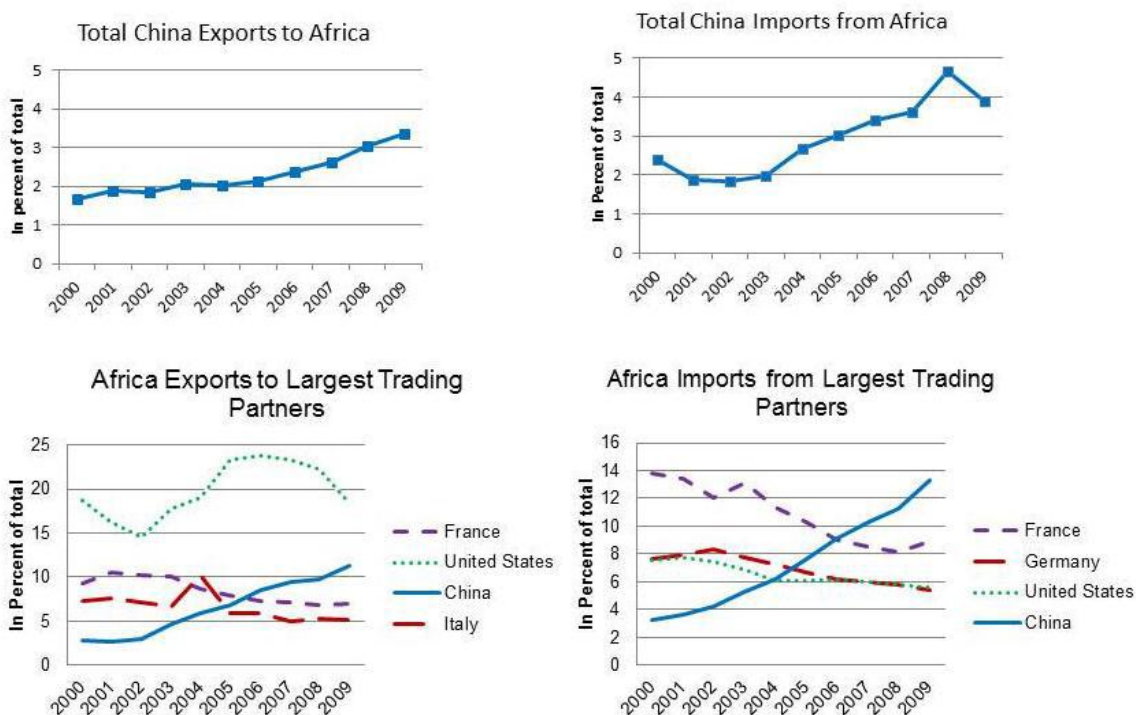
Zdroj: Christensen (2010)

Graf č. 4. Deset největších obchodních partnerů v Africe.

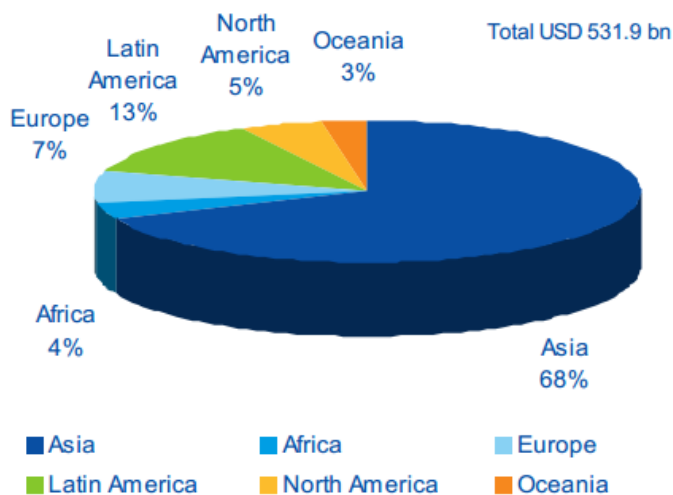
Zdroj: The Beijing Axis, dostupné na <http://www.thebeijingaxis.com/tca/editions/the-china-analyst-sept-2013/211-regional-focus-china-africa>, 10.3.2014.

Grafy č. 5. Grafické znázornění exportu a importu z hlediska Afriky.

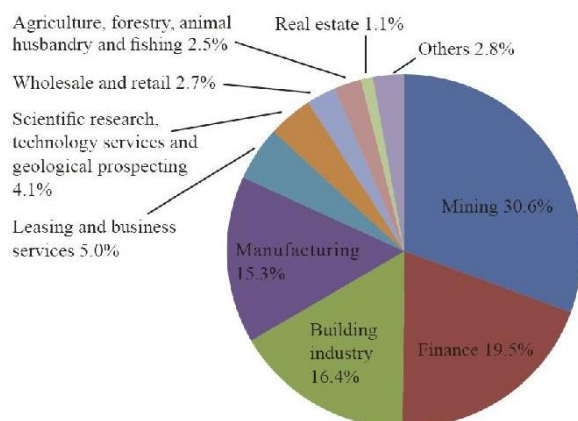
Zdroj: Christensen (2010)

Graf č. 6. Čínské zahraniční investice – rozdělení podle regionu ke konci roku 2012.

Zdroj: BBVA Research (2013)

Graf č. 7. Čínské investice v Africe – rozdělení podle sektorů.

Zdroj: China-Africa Economic and Trade Cooperation (2013)

Tabulka 1. Přehled oficiálních zvláštních ekonomických zón.

Country	Size	Planning initiated	Status as of late 2010	Developers	Industry focus
(1) Zambia Chambishi and Lusaka subzone	11-58 km ² (7-98 km ²) startup 2 km ² Lusaka: 5 km ²	2003	In operation & under construction <i>Lusaka: planning</i>	China Nonferrous Mining Group (CNMC group)	Copper and cobalt processing <i>Lusaka: garments, food, appliances, tobacco, electronics</i>
(2) Egypt Suez	5-08 km ² , startup 1-07 km ²	1994	In operation & under construction	Tianjin TEDA, CADF, Egypt-China Corporation for Investment (ECCI), Tianjin Suez International Cooperation Co.	Textiles & garments, petroleum equipment, automobile assembly, electronics assembly
(3) Nigeria Lekki	30 km ² , Phase I 10 km ² , start-up 3-5 km ²	2003	Under construction	China Civil Engineering Construction, Jiangning Development Corp., Nanjing Beyond, China Railway, Lagos State (20%): Lekki Worldwide Investments Limited	Transportation equipment, textile & light industries, home appliances & telecommunication. Possible oil refinery.
(4) Nigeria Ogun	100 km ² , 1st phase 20 km ² , start-up 2-5 km ²	Early 2004	Under construction	Guangdong Xingguang, South China Developing Group, Ogun State Government	Construction materials & ceramics, ironware, furniture, wood processing, medicine, computers, lighting
(5) Mauritius Originally Tianli, renamed Jinfei	2-11 km ² , start-up 0-75 km ²	2006-7	Under construction	Shanxi-Tianli Group, Shanxi Coking Coal Group, Taiyuan Iron & Steel Company	Manufacturing (textile, garment, machinery, hi-tech), trade, services (tourism, finance, education)
(6) Ethiopia Oriental (Eastern)	2 km ² , start-up 1 km ² with 10 km ² reservation area	2006-7	Under construction	Yonggang (quit), Qiyuan Group, Jiangnan Int'l trade, Yangyang Asset management and Zhangjiagang Free Trade Zone (not shareholder)	Electric machinery, steel & metallurgy and construction materials
(7) Algeria Jiangling	5 km ² , 1st phase 1-2 km ²	2006-7	Approved but suspended	Jiangling Automobile, Zhongding International	Automobile assembly, construction materials

Zdroj: Brautigam; Tang (2011)

Tabulka 2. Přehled aktivit, které nejsou započítávány Čínou jako rozvojová pomoc, ale jsou brány jako rozvojová pomoc zeměmi DAC OECD a naopak.

Aktivity uznávané Čínou jako rozvojová pomoc, ale neuznávané členy DAC:	Uznávané členy DAC, ale nezapočítávané Čínou jako rozvojová pomoc:
<ul style="list-style-type: none"> • Stavba sportovních zařízení • Vojenská asistence • Zvýhodněné půjčky pro společné projekty 	<ul style="list-style-type: none"> • Stipendia pro zahraniční studenty • Odpuštění dluhu • Náklady uprchlíka za první rok v zemi poskytovatele • Administrativní náklady rozvojové pomoci • Části půjček, které jsou komerční

Zdroj: Grimm (2011)

Tabulka č. 3. Čínská účast na peacekeepingových operacích.

<u>MINURSO</u> (Western Sahara)	Experts on mission	7
<u>MONUSCO</u> (D. R. Congo)	Experts on mission	15
	Troop contingent	218
	Total	233
<u>UNAMID</u> (Darfur)	Troop contingent	323
<u>UNFICYP</u> (Cyprus)	Troop contingent	2
<u>UNIFIL</u> (Lebanon)	Troop contingent	343
<u>UNMIL</u> (Liberia)	Individual police	18
	Experts on mission	2
	Troop contingent	567
	Total	587
<u>UNMISS</u> (South Sudan)	Individual police	14
	Experts on mission	3
	Troop contingent	347
	Total	364
<u>UNOCI</u> (Côte d'Ivoire)	Experts on mission	6
<u>UNTSO</u> (Middle East)	Experts on mission	4
	TOTAL	1 869

Zdroj: European Parliamentary Research Service, dostupné na <http://epthinktank.eu/2013/04/24/chinas-role-in-un-peacekeeping-operations/2012-un-missions-with-chinese-contributions/>, 10.4.2014.